

אמונת עתיד

"אמונת - זה סדר זרעים" (שבת לא ע"א)

"שפאמין בחי העולמים וזרע" (מדרש שוחר טוב תהילים יט)

גליון מס' 9

אדר-ניסן תשנ"ו

דמי מינוי לשנה: 36 שקל

בהוצאת

מכון התורה והארץ

כפר דרום - חבל עזה

טל. 07-847325

פקס. 07-847055

מערכת:

הרב יואל פרידמן
הרב עזריאל אריאל

החוברת יצאה לאור
בסיוע המשרד לענייני דתות
אגף לארגונים ומוסדות
המחלקה לשיבות

כל הזכויות שמורות

סדר ועימוד
"מיזם ופיתוח קטיף" בע"מ
כפר דרום

תוכן העניינים

מאמר מערכת ✓	
5	הרב יואל פרידמן שמור את חודש האביב
גנזי ראשונים: ✓	
7	מרן הרב א. י. הכהן קוק זצ"ל הסיבה למציאות החיידקים בעולם
הגות ✓	
8	הרב עזריאל אריאל "להיות בריתי את לוי"
פסקי הלכה ✓	
11	הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו שליט"א דרכי נתינת המעשרות
מאמרים הלכתיים	
14	הרה"ג יעקב אריאל שליט"א קצירה לתחמיץ לפני העומר ✓
18	הרב יהודה הלוי עמיחי ערלה בשתילים המונחים על יריעת "פלריג" ✓
סקירות מדעיות ✓	
22	אג' מרדכי שומרון תכונות הפלפל החריף
מאמרים קצרים	
24	הרב יואל פרידמן פלפל חריף - ירק או אילן ✓
27	הרב עזריאל אריאל דרכי נתינת מעשר ראשון בחסה למרור ✓
29	הרב אהוד אחיטוב בדיקת נגיעות על סמך סימנים חיצוניים ✓
תשובות קצרות	
31	הרב יגאל הדאיה הפרשת חלה ממשלוחי מנות ✓
32	הרב יגאל הדאיה כשרות החלב בפסח ✓
33	הרב עזריאל אריאל חיוב כהן בנתינת מעשר ראשון ✓
תגובות ✓	
34	ד"ר אליקום ברמן נתינת נבלות לעובדים זרים
חינוך	
35	גדעון נאור החרקים והאדם: תכנית חינוכית ✓
בדיקות המעבדה	
37	מעבדת מכון התורה והארץ איך לנקות כרוב מחרקים? ✓
במכון ובגוש קטיף	
39	מהנעשה והנשמע במכון התורה והארץ
40	ואף על פי כן ולמרות הכל

רשימת המשתתפים בקובץ

מרון הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל הרב הראשי הראשון לארץ-ישראל

הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו שליט"א הרב הראשי לישראל לשעבר

הרה"ג יעקב אריאל שליט"א הרב הראשי לרמת גן
ונשיא מכון התורה והארץ

הרב יהודה הלוי עמיחי, הרב יואל פרידמן,
הרב עזריאל אריאל, הרב אהוד אחיטוב,
הרב יגאל הדאיה, גדעון נאור,
אגרונום מרדכי שומרון
מכון התורה והארץ

ד"ר אליקום ברמן מעבדה למחלות עופות אזור ירושלים

הרב יואל פרידמן

שמור את חודש האביב

בפסוקים רבים בתורה אנו מוצאים את חג הפסח או יציאת מצרים בסמיכות פרשיות עם חודש האביב (ראה שמות כג טו, שם לד יח, דברים טז א). יתר על כן, כיון שהלוח העברי מסודר לפי הלבנה וגו' פער בין שנת הלבנה לבין שנת החמה, מצוה אותנו התורה לדאוג לכך שפסח יחול באביב: "שמור את חודש האביב". וכן נאמר ברמב"ם (הל' קידוש החודש פ"ד ה"א): ומפני מה המוסיפין חודש זה? מפני זמן האביב, כדי שיהא הפסח באותו זמן. שנאמר: "שמור את חודש האביב", שיהיה חודש זה בזמן האביב...

בלשונו האביב מציין את אחת מארבע עונות השנה. אך בלשון התורה וחז"ל האביב מציין עונה חקלאית; כפי שאנו מוצאים בפסוק: "כי השעורה אביב והפישתה גבעול" שזהו הזמן שהשעורה מגיעה לשלב של הבשלה. וכן מפרש רש"י: "כבר ביכרה ועומדת בקשיה" וכן מפרש (שמות כג טו): "שהתבואה מתמלאת בו באביב". פירוש נוסף מצאנו ברש"י (שם) ובראב"ע (שמות יג ד), שאביב הוא מלשון: "אב בכור וראשון לבשל פירות". בין כך ובין כך האביב מציין את הבשלת התבואה, והראשונה שבמיני התבואות היא: השעורה. לפי זה מובנת ההקבלה שבפסוקים (שמות כג טו-טז) המציינים את מועדי שלושת הרגלים: "חג הקציר ביכורי מעשיך" הוא חג השבועות, החל בעת קציר החיטים; "וחג האסיף בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה" הוא חג הסוכות, והוא חל בעת איסוף הפירות; ועל זאת הדרך חודש האביב הוא זמן הבשלת השעורים.

השאלה הנשאלת היא, מדוע התורה מציינת את חגי ישראל עפ"י העונות החקלאיות? הלוא מטרת החגים היא לקשר את האדם להקב"ה: "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' א-להיך". החגים מציינים את הקדושה שבזמן, וכפי שאנו חותמים בשלושת הרגלים את ברכת היום: "מקדש ישראל והזמנים". לעומת זאת, העונות החקלאיות מחלקות את הזמן מצד הצורך הגשמי של האדם. כל עונה עם הגידול החקלאי המיוחד לה ועם העבודה החקלאית המתאימה לאותו זמן ולאותו מזג אוויר. מדוע א"כ התורה מסמיכה, מקשרת ואף תולה את החגים בעונות החקלאיות - את הקודש בחולין?

המהר"ל (גבורות ה' פרק מ"ו) מסביר שישנה מחזוריות של שפע א-להי והשפעה רוחנית על העולם. כל שנה מהווה חטיבה עצמאית, ובכל זמן במשך השנה הקב"ה מתגלה ומופיע באופן שונה. השנה מתחילה באביב בחג הפסח, ומגיעה לשלימות בעת הקציר בחג השבועות:

ודע כי כל שנה ושנה בפני עצמו יש בה הויה מיוחדת, כאילו בכל שנה ושנה יש בה בריאה בפני עצמה. ולכך השנה מתייחסת ומתדמה אל העולם. וזה כמו שיש לעולם התחלה, שנמצא נברא, כך יש בשנה התחלה.

וזאת ההתחלה היא בזמן האביב, שבו התחלת הוית הנבראים... וכך יש לשנה שלימות הויה בזמן הקציר, שהתבואה היא בשלימות הראויה את הקציר...

אלא שעדיין יש להבין: מדוע אותה התחלה רוחנית של השנה נסמכת היא לעונת האביב? ומדוע אותה שלימות רוחנית של חג השבועות נסמכת היא להשלמת תהליך ההבשלה והקציר של הוויטים?

מסביר המהר"ל שהיא הנותנת: אין סתירה כלל בין המציאות הגשמית של העונות החקלאיות לבין עניינם הרוחני של שלש הרגלים. לא העונות החקלאיות הן הגורמות לשלש הרגלים, אלא ההנהגה הא-להית שבכל זמן היא גורמת לשינויי הזמנים. שינויים אלו הם ברובדים שונים: ברובד העליון - הרוחני - היא גורמת לחגים ולמועדים שונים, כשלכל חג ומועד יש את הייחוד שלו. ברובד התחתון ההנהגה הא-להית גורמת לשינויים הטבעיים של מזג האוויר והעונות החקלאיות שונות. וכך כותב המהר"ל (שם).

ומפני זה ראוי שיהיו הזמנים האלו קודש לה'. כי אף שהאביב הוא דבר טבעי, הרי גבוה מעל גבוה שומר, כי יש עוד הויה על הויה יותר, כמו שיתבאר, והוא הדביקות בו ית'. וכן זמן הקציר, שיש בו שלימות הויית העולם הטבעי, עוד יש שלימות יותר עליון במעלה, והוא שלימות האחרון. ועל ידי אותה שלימות הדביקות בו ית'... ולפיכך ראוי בעצמו שיהיו הזמנים האלו מקודשים אליו ית'...

בחוברת זו - של חודש האביב - הבאנו, כדרכנו בקודש, נושאים שקשורים לעונה החקלאית בה אנו נמצאים, וכן לחגים הבאים עלינו לטובה: בירור הלכתי על קצירה לתחמיץ לפני העומר, הפרשת חלה ממשלוח מנות, דרכי נתינת מעשר ראשון בחסה המיועדת למרור, וכן כשרות החלב בפסח. עם זאת, הבאנו גם שאלות שהזמן גרמן, כמו שאלת הפלפל החריף - האם נחשב ירק או אילן וכן שאלות ומאמרים אחרים.

בברכת פורים שמח וחג פסח כשר ושמח,

המערכת

מרון הרב א.י. הכהן קוק זצ"ל

הסיבה למציאות החיידקים בעולם

לפי המחקרים האחרונים, הרעות הגופניות שבעולם באים ע"י בעלי חיים יצורים הקטנים מחוללי החלאים הרעים. אמנם לא נחקר עוד סבת הוויית אלו היצורים. ואולי החטאים המוסריים כולם, שפועלים על ההנהגה האנושית פרעות, הם סיבות ג"כ להוויית אלו היצורים. הזוהמות והלכלוכים באים עפ"י רוב מסיבת איזה קלקול בהנהגה, ועם זה גרם וסיבה יוכל להיות שמאלה מתהוים באויר העולם מיני יצורים משחיתים להמוניהם. וכפי מיעוט החטאים יתמעטו, ובתיקון גמור יכלו לגמרי. ואכן קי"ל שגם למוות אין תוצאות מבלעדם, ע"כ באפס החטא הרי החיים לפנינו**.

* מתוך כ"ק (מפנקס אחרון לבויסק עמו' 18 צד שני). כתב היד, המתפרסם לראשונה, נמסר לנו ע"י הרב יהודה הלוי עמיחי.

** עי' אורות התשובה (פרק א).

לפי אר"י המחקרים האחרונים
בא/עלות אלקואס באים א/כית
גורמים הישנים מחוללי החלאים הרעים
אזתם אלו יצורים אלו סבת הוויית אלו
בא/עלות אלקואס באים א/כית
א/כית אלקואס באים א/כית
א/כית אלקואס באים א/כית
א/כית אלקואס באים א/כית
א/כית אלקואס באים א/כית

א/כית אלקואס באים א/כית
א/כית אלקואס באים א/כית
א/כית אלקואס באים א/כית
א/כית אלקואס באים א/כית
א/כית אלקואס באים א/כית
א/כית אלקואס באים א/כית
א/כית אלקואס באים א/כית
א/כית אלקואס באים א/כית

הרב עזריאל אריאל

"להיות בריתי את לוי" (על נתינת המעשר)

1. שתי מטרות בנתינת התרומות והמעשרות

טעמה של נתינת התרומות והמעשרות לכהנים וללויים - מפורסם הוא ופשוט: להחזיק בידם של משרתי ה'. אך אם נשים את לבנו, נוכל לראות כי שתי מטרות יש למתנות אלו. מטרה אחת היא להחזיק את עבדי ה' העובדים במקדשו (רמב"ם, מו"נ ח"ג פרק לט; ספר החינוך, מצוה שצה, תקז-תקח). ומאידך גיסא, מטרת המעשרות היא להחזיק את מורי ההוראה בישראל (ספר החינוך מצוה תנ).

הרב קוק זצ"ל (עין אי"ה שבת פרק ב סי' רכז) עומד על מטרה כפולה זו, וכותב: מצד החשבון, נשקל כל דבר עפ"י ערכו לעצמו ועפ"י פעולתו: ערך הכהונה היא יקרה, חפצים יקרים המה הנגשים אל ה' לעבדו. מציאותם בעצמם היא נעלה ונכבדת, שראוי אל הכלל להיות עוזר מחילו למען יימצא בו אותו החיל הטוב - אותם הלבבות הנאמנים והברים הנושאים עין למה שהוא למעלה מכל חפצי האדם המגושמים, ומתאמצים תמיד לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו... והצד השני הוא הפעולה שפועלים אנשי קודש שעליהם עבודת הקודש מוטלת על הכלל כולו, בתיקון המידות והמעשים, בהתיישרות הדעות והמושגים שמטיבים את החיים...

עפ"י הבחנה זו, מבאר הוא את דברי הגמרא (שבת לב ע"ב) האומרת: בעוון ביטול תרומות ומעשרות... היוקר הווה והשכר אבד...

וכותב על כך מרן הרב זצ"ל (שם):

הביטול הבא לתרומות ומעשרות בשביל העדר ההכרה של ערך החפצים כשהם לעצמם - לעומתו "היוקר הווה", שהוא תולדה ממניעת יושר הערך מהערכה הוגנת על החומרים הנצרכים לאדם. ומצד הפעולות שאינן ערוכות כראוי - "השכר אבד", והפועלים בכללם, הנותנים אל הכלל את עבודתם, אינם מקבלים את שיווי פעולתם...

2. הכהנים ושאר בני לוי

ייעודו המיוחד של שבט הלוי, הרי הוא מבואר בכמה מקומות. שני תפקידיו מבוארים כבר בתורה (דברים לג י):

יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל (ההוראה כלפי חוץ), ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך (עבודת פנים).

אך ניכר כי דין שונה הוא לשני חלקי שבט לוי: הכהנים - מצד אחד, והלויים - מצד שני. גם אם נשים את הלב להלכות השימוש בתרומות ובמעשרות, נראה הבדל בולט ביניהם: המעשר - הרי הוא חולין גמורים. ואילו התרומה - קודש היא. אם גם אלה וגם אלה נועדו לתפקיד אחד, מדוע נגרע חלקם של הלויים

לעומת אחיהם הכהנים במה שנוגע לקדושתה של התרומה לעומת המעשר?

3. הסגולה הפנימית וההשפעה הגלויה

מִרְנָה הָרַב זצ"ל (עין אי"ה שם סי' רמו) מבאר את ההבדל שבין הכהנים לבין הלויים עפ"י ההבחנה שבין שתי המטרות שנאמרו בנתינת המתנות, וכותב: החברה הישראלית בכללה, היא נזקקת לאותם החלקים משפיעי הרוחניות שבה. וזה הוא יסוד קדושת המעשר, למען יוכלו עמוד בני שבט לוי על משמרת הקודש.

אמנם ישנה השפעה בלתי מורגשת, השפעה סגולית, [ש]היא מיוחדת בייחוד לכהנים המקודשים, שגם בעבודות שהן דבר שבחשאי, כקטורת, הם עושים רוב טוב לבית ישראל. ועפ"י הערך הפנימי של בחירי אנשי הסגולה היותר רמים מתעלה העם ומתקדש. זאת היא קדושת התרומה המיוחדת לכהנים.

עפ"י ההבדל הזה שבין הכהנים ללויים ניתן להבין את ההבדלים ההלכתיים שבין המעשר לבין התרומה. המעשרות הם חולין גמורים: נאכלים לטהורים ולטמאים, ללויים ולישראלים. ומכיון שהמעשר הוא חולין, יכול הלוי לקרב אליו את הרחוקים, להזמין ישראלים וטמאים לסעוד עימו על שולחנו, ולקרבים אליו בעבודות אהבה. ואילו התרומות - קודש הן: אינן נאכלות אלא לכהנים בטהרה. ומכיון שכך, אינן נאכלות אלא בחוג המצומצם של אנשי המעלה.

תפקידם העיקרי של המעשרות הוא, א"כ, התועלת המעשית היוצאת מהם להחזקת ידם של הלויים. התרומה, לעומת זאת, שונה היא. יש בה קדושה חמורה. ובה באה יותר לידי ביטוי אותה קדושה מיוחדת שיש לאוכליה (עי' עין אי"ה שבת פרק ב' סי' ריב). והדברים באים בהתאמה לדברי הרב זצ"ל (שם סי' רכד): והלוייה משלמת את הכהונה, מוציאה אל הפועל את מה שיש במחשבה. "וַיָּלֶן עֲלֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוּ", עד שהתרומות והמעשרות מחוברים הם, ושניהם יסוד נאמן לבניין הכלל כולו.

4. מעלתו של מעשר הלויים

למדנו א"כ, שלא רק חילוק מדריגות יש בין הלויים לבין אחיהם הכהנים, כי אם חלוקה ברורה של תפקידים. מקביל הדבר לבית המקדש, בו הכהנים עובדים את עבודת הקודש הפנימית, ואילו הלויים אחראים על הקשר עם החוץ: הם המשוררים והם השוערים. ואי אפשר למעגל הפנימי בלי המעגל החיצוני המקיף אותו ומבטא אותו כלפי הסביבה כולה. וכך כותב הרב זצ"ל (שם סי' רמו):

אבל לא תצא ההשפעה הסגולית היותר עליונה להתחבר אל העם... - כ"א ע"י ההתחברות הגלויה של ההשפעה הגלויה, הבאה מפעולות ומדיבורים כאלה הנשמעים ונקנים בלב כל הגוי כולו.

מכאן מובן ערכו המיוחד של מעשר הלויים דווקא. והדבר בא לידי ביטוי בדברי הגמרא (שבת לג ע"א):

ת"ר: אסכרה באה לעולם על המעשר...

על הקשר שבין המעשרות בייחוד לבין מחלת האסכרה, שהיא סוכרת וסותמת את דרכי הנשימה, ועימן את דרכי הדיבור, מסביר הרב זצ"ל (סי' רמו):
מניעת ההכרה של צורך ההשפעה הרוחנית הגלויה; היא מביאה את כל היסוד לידי התמוטטות. כי הסגולה הרוחנית העליונה, שהיא אמנם מוכנת בכוחה לנטל ולנשא את כל הקרב אליה - ו"גדולה שימושה יותר מלימודה" - אבל רק בזה תמצא מקום, כשיעזרו להבנתה הכללית... ע"י הכשר של השפעה גלויה, שהיא דוגמת עבודת הלויים.
כמו במקדש, כן בתורה. בן לוי שומר מבחוק. ע"כ דוקא בעוון המעשרות, פגיעת הלויים - בעלי הקול המשפיעים הגלויים של הדיבור וההוראה של הלימוד... - נמצא הליקוי הדומה לליקוי האסכרה... המעכב את ההשפעה הרוחנית של הדיבור...

5. נתינת המעשר בימי החורבן

חזון גדול מציבה בפנינו המצוה של נתינת המעשר ללויים. אך מה נותר כיום מחזון זה, כאשר הלויים מתפרנסים מיגיע כפיהם כאחד האדם ואינם עובדים במקדש? ומה טעם יש בנתינת המעשר לידיהם בימים אשר כאלה (ע"י עין א"ה שבת פרק ב' סי' רכו)? על כך כותב הרב זצ"ל בהמשך (סי' רמז):
לפעמים יראה דור אחד בעיניו שרבה העזובה מצד הלויים, ונושאי כלי ה' לא ימלאו את תפקידם. ואז יפול הרוח להפר ג"כ את ברית הלוי (ולא לתת את המעשר) - מה שבאמת נצמח זה הרעיון מחסרון הקפה כללית המקפת את חיי האומה מראשיתה עד אחריתה...
שמירת מעמדם של הלויים בימי החורבן יכולה לבוא רק מתוך מבט המקיף את כל הדורות ומתעלה מעל החסרונות הזמניים של הדור החולף. וממשיך הרב:
הנה למרות כל הפגעים שיוכלו להתחולל במרוצת הזמן - הכל יבוא לידי תיקון... וברית מלח של ברית הלוי לא תיפסק. ודווקא אז יוכל ערכו בבוא עיתו להגלה (אצ"ל: להיגלות) בעצם זהרו, ע"י אותו הצירוף של שמירה שאינה נפסקת שהיתה לברית הזו בכל הדורות ובכל הזמנים. ע"כ רק חסרון של סקירה גבוהה כללית יחולל לפעמים ביטול המעשרות...
שמירת חוק הלויים בימי החורבן היא השומרת את כל התכנים הנעלים של נתינת המעשרות בצורה מוקטנת עד בוא היום הגדול בו נוכל להשיב עטרה ליושנה. וכך כותב מרן הרב זצ"ל (אורות התחיה פרק ה' ד"ה לכן):
מלאי חיים הם לנו הזכרונות האצורים בזכר שאנו עושים... מצומקים נראים לנו עתה הדברים, צורה דלה יש להם מבחוק, אבל חיים וענין רב הם מלאים בפנים... אנו... מקיימים את נתינת המעשרות לכהן ולוי ע"י תיקון שאין בו הפסד גדול לנותן, ולא רווח גדול למקבל... אבל אלה הגרגרים הזעירים, כוח צמיחה גדול גנוז בהם, אל כל מה שהם עורגים, מכל מה שהם צומחים בעבר, ואת כל מה שהם עתידים להצמיח להבא - כל זה כלול בהם באופן טיפוסי, וכן הם פועלים בחשאי על הנשמה המקיימת... ומחנכים את העם בימי שפלותו לרוח גדלו.
"אשרי העם שככה לו, אשרי העם שה' א-להיו".

הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו שליט"א *

דרכי נתינת המעשרות

צורת נתינת המעשרות

- א. יש להקפיד לתת את המעשרות ללוי או לעני¹. יש לתת או להקנות את המעשרות עצמם אף אם הלוי או העני מסכימים לקבל את שוויים².
- ב. גם מעשרות של פירות אשר הופרשו מספק, ראוי להקנות אותם ללוי או לכהן³, שאם לא כן הוי ספק גזל⁴. וכל שכן במעשר עני לעני⁵.
- ג. ניתן לתת מעשר עני מפירות המסווגים כסוג ב'⁶, אם שוויים יהיה עשירית משווי כלל היבול, אך במקרה זה לא די בנתינה של עשירית מהכמות⁷.
- ד. אם החקלאי או המוכר הפרישו תר"מ אך לא נתנו את המעשרות ללוי ולעני - אין הקונה צריך לחוש לכך, ואינו צריך לתת אותם במקום מי שהפריש⁸.

* כתיבה הרב עידו אלבה. עריכה ומקורות הרב אהוד אחיטוב.

1. שר"ע (יר"ד סי' שלא סעי' יט). הראשל"צ שליט"א הסביר בטעם הדבר שהוא משום "גזל השבט" של הלויים. ואינו יכול לומר לו: "תוכיח שאתה לוי" היות ואף בזמן הזה סומכים על חזקת כהונה ולויה: שר"ת מהרי"ט (ח"א סי' פה ד"ה ראיתי), וכן כתב ארץ חיים (סתהון יר"ד סי' שלא סעי' ד ד"ה ואם) בשם כמה פוסקים. ואף אם היה ספק לגבי חזקתם עדיין היה אסור להשאיר את מעשרותיהם אצלו מפני גזל השבט. ועי' "הפרשת תר"מ במערכת הציבורית" (פרק יד הע' 29), "אמונת עתיד" (5 עמ' 17).
2. עפ"י תוספתא (דמאי פ"ז ה"ב), ועי' התורה והארץ (ח"ב עמ' 74-73).
3. אפשר לתת מעשר ראשון לכהן מפני שבימי עזרא קנסו את הלויים מפני שלא עלו עמו לארץ: שר"ך (יר"ד סי' שלא ס"ק לז), בהגר"א (ס"ק נב).
4. ואף ששכתב המהרי" קורקוס (מע"ש פ"א ה"א) שיכול לומר לו "המוציא מחבירו עליו הראיה", מכל מקום דעת הראשל"צ הגר"מ אליהו שליט"א היא שראוי לתת להם את המעשרות כדי לצאת ידי שמים מחמת הספק. ועי' מאמרו של הרה"ג הרב יעקב אריאל שליט"א ("אמונת עתיד" 3 עמ' 9), על ספק מעשר ראשון בחסה למרור.
5. בשר"ת חתם סופר (יר"ד סי' רמ) כתב שיש להחמיר בספק צדקה לעניים. ועי' ע"ז (יח ע"א) במעשה דרבי חנינא בן תרדיון שנתערבו בארנקו מעות של סעודת פורים במעות צדקה וחילק את הכל לעניים. כששמע זאת ר"י בן קיסמא אמר לו: "מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהי גורלי". ועי' המעשר והתרומה (פרק ג סעי' לה), "התורה והארץ" (ח"ב עמ' 77 הע' 18).
6. מן התורה אסור לתרום לכתחילה מן הרע על היפה: תרומות (פ"ב מ"ו), רמב"ם (תרומות פ"ה ה"א). וכתבו הרמב"ם (מעשר פ"א ה"ז) והשר"ע (יר"ד סי' שלא סעי' עב) שכן הדין בשאר המעשרות. וכתב השר"ע (שם סעי' נב) בהפרשת תרומה בזמן הזה אין צורך להקפיד על כך כיון שהיא הולכת לאיבוד, אך במעשר ראשון ומעשר עני שאינם הולכים לאיבוד יש לנהוג כך אף בזמן הזה. ועי' ביאור הגר"א (ס"ק צו); "התורה והארץ" (ח"ב עמ' 97-98).
7. הצעת הראשל"צ שליט"א היא שההפרשה עצמה תהיה מסוג א' היינו הפרשה מן היפה, ואותם ירקות יקנה ללוי, אלא שאח"כ לפי הסכם מראש (כפי שנעשה הדבר בהלוואה כמבואר לקמן). יתן ללוי ירקות מסוג ב' בכמות גדולה יותר השוה בערכה לירקות מסוג א' שהקנה להם.
8. עי' שר"ת הר צבי (זרעים ח"ב סי' מד) הדן בשאלה אם יוצא אדם ידי חובה בהפרשת תר"מ כשבשעת ההפרשה אין בכוונתו לתת את המתנות. הוא תלה זאת במחלוקת הראשונים האם נתינת תר"מ היא המשך של מעשה ההפרשה או מצוה בפני עצמה. לדעת הרמב"ם (ס' המצוות

ה. ניתן לקיים את מצות הנתונה על ידי הסכם הלוואה עם לוי או עני, באופן שתחילה יקנה להם ישראל את מעשרותיו על ידי מעשה קנין; ולאחר מכן יכול ישראל להשתמש בפירות המעשר תמורת ניכוי שוויים של פירות המעשר מהחוב של הלוי או העני.⁹

ו. ניתן לערוך הסכם הלוואה עם לוי או עני אשר יקבלו את מעשרותיהם באופן קבוע.¹⁰ הם זוכים במעשרות כדין "מכירי לוייה" ו"מכירי עניים", ללא פעולת הקנאה כלשהי.¹¹

ז. הסכם ההלוואה עם הלוי יכול להיות מוגבל לזמן של שנה או חודש.¹²

ח. כשמלוה לצורך מעשר עני, רצוי שהסכם ההלוואה עם העני יהיה מוגבל לזמן קצר.¹³

שורש יב) והסמ"ג (עשין מצוה תעד, תעז) הם נחשבים לאותה מצוה, והוסיף המגילת אסתר (שם) שאם לא נתן אזי לא יצא ידי חובה. אולם לדעת הרמב"ן (בהשגותיו לספר המצוות שם) הם שתי מצוות: (א) הפרשה המוציאה את הפירות מחזקת טבל. (ב) נתינת המתנות. וכיון שבמקרה זה הוא קנה פירות בחזקת מתוקנים, חיוב הנתנה אינו חל עליו אלא על המפריש. עי' מהר"י קורקוס (מעשר שני פ"א ה"א).

9. עפ"י גיטין (ל ע"א). התועלת בתקנה זו היא שאין צורך לתת את הפירות בפועל לעני ולאחר מכן לקחתם ממנו בחזרה; אלא לאחר ההקנאה של הפירות לעני חוזר ישראל וזוכה בהם תמורת מחיקת חלק מהחוב השווה לערך המעשר. וכך פסקו הרמב"ם (מעשר פ"ז ה"ז) והרמ"א (יר"ד סי' קנז סעי' ה בהג"ה). ועי' "התורה והארץ" (ח"ב עמ' 73 סעי' 5, עמ' 91 סעי' ד).

דעת הראש"ל צ"ח הגר"מ אליהו שליט"א היא, שאת ההלוואה ניתן אף לעשות על ידי משלוח המחאה בדואר, כאשר פירעון המחאה נחשב כמעשה הקנין על ההתחייבויות שבהסכם ההלוואה. עי' "התורה והארץ" (ח"ב עמ' 92 והע' 6).

10. דעת הראש"ל צ"ח שליט"א היא שיש לעשות זאת בדרך זו של הבטחה בכתב או בע"פ, עי' "התורה והארץ" (ח"ב עמ' 89), שאם לא כן אינו מוגדר כלל כ"מכירי לוייה" או "מכירי עניים", וראה לקמן (הע' 11).

11. ישנן שתי שיטות כיצד נעשים "מכירי עניים" או "מכירי לויים":

א. על ידי ייאוש: שכיון שהוחזקו הלוי או העני כמקבלי המתנות כולם יודעים שהוא יקבל גם את המעשרות האלו הרי ששאר הלויים מתיישרים מלקבל את מעשרותיו, משום כך ה"מכירי-לוייה" זוכים בפירות ללא נתינה בפועל. כ"כ: רש"י (גיטין ל ע"א ד"ה במכירי כהונה), קרבן העדה ופנ"מ (לירושלמי גיטין פ"ג ה"ז), ופסקו כן להלכה המחנה אפרים (זכיה ומתנה סי' ט) וערוה"ש (יר"ד סי' סא סעי' כט). ועי' משנה למלך (פ"ז ה"ו) המבאר כיצד שייכת סברא זו גם ב"מכירי עניים". וראה עוד לקמן (הע' 13).

ב. על ידי הבטחה: שכיון שהישראל מביטח להם שהוא יתן להם את מעשרותיו זה עצמו נחשב כהבטחה לתת "מתנה מועטת". וכ"כ: תוס' (ב"ב קכג ע"ב ד"ה הכא), הגהות אשר"י (גיטין פרק ג סי' יא), מרדכי (שם סי' שסג), וכך דעת הראש"ל צ"ח שליט"א. ובדרך זו לא צריך חזקה קודמת שהיה רגיל לתת להם את מעשרותיו. ועי' "התורה והארץ" (ח"ב עמ' 89).

12. טעם הדבר הוא משום שלעיתים נפסק הקשר בין הבעלים ל"מכירי לוייה" הקבועים, ובמקרה זה החקלאי נפסד משום שאחד התנאים בהסכם הוא שהפירעון היחיד האפשרי הוא על ידי פירות המעשר ראשון ולא החזר כספי. משום כך בהלוואה לטווח קצר נמנעים מהחקלאים נזקים כבדים אם ינתק הקשר בינם ובין ה"מכירי לוייה".

13. כיון שעני יכול להתעשר ולא יהיה רשאי לקבל מעשר עני, ונמצא החקלאי-המלוה נפסד על פי המבואר בהערה הקודמת. משום כך עדיף להלוות לעני לפרק זמן מוגבל. ועי' "התורה והארץ" (ח"ב עמ' 93 סעי' ג, ועמ' 96-97 סעי' 5). בעצם הדין אם קיים הדין של "מכירי עניים" בפשטות הוא מחלוקת בבלי וירושלמי. שהרי בגמ' (גיטין ל ע"א), נראה שגם בעני ניתן להסתמך על דין

ט. כאשר נותן ל"מכירי לויה" מעשר אשר הופרש מספק טבל, יכול לסכם עמם ששווי המעשר לדידם הוא שוה-פרוטה¹⁴. אבל עבור ודאי טבל יש לתת להם שווי הקרוב לשווי האמיתי ממש¹⁵, ומ"מ אין להפחית יותר מדבע מהמחיר¹⁶.

י. בדיעבד גם כשהלוה ללוי או לעני הלוואה תמורת המעשר שיפריש בחודש זה, בלא להחשיבם כ"מכירים" וללא מעשה קנין - הדבר מועיל¹⁷.

יא. כל מי שהמוסד לביטוח הלאומי מגדיר אותו כמי שחי מתחת לקו העוני רשאי ליטול מעשר עני. כמו כן יכול אדם לתת לכל אדם הנראה בעיניו כעני¹⁸.

יב. קיבוצים המפרישים תר"מ, יכולים לתת מעשר ראשון ומעשר עני להורים של חברי הקיבוץ המתגוררים בו, שהקיבוץ דואג לפרנסתם.

"מכירי עניים". אולם בירושלמי (גיטין פ"ג ה"ז יח ע"ב) נאמר: "והא תנינן עני - ויש מכר לעני" ופירשו הפני משה (שם ד"ה והא), וקרוב העדה (שם ד"ה ויש) שהכוונה בלשון תמיהה, היינו, שביחס למעשר עני אין קיים המושג "מכירי עניים", היות וחייב לתת מעשר עני לעני הראשון שמזדמן לו. אך להלכה דעת הרבה מהפוסקים שיש מכר לעני: רמב"ם (מעשרות פ"ז ה"ו), משל"מ (שם), ש"ך (יר"ד סי' רנז ס"ק יג) בדעת הרמ"א (סעי' ה בהג"ה), ערוה"ש (מעשרות סי' קו סעי' יג). ועי' "בירור הלכה" (גיטין ל ע"א ציונים ו-ז).

14. כיון שאין ודאות שמגיע להם מעשר הרי שמצד הדין יכול להפריש אך לא לתת להם כלל משום ש"המוציא מחבירו עליו הראיה". וכ"כ מהר"י קורקוס (מעשר שני פ"א ה"א). אלא שראוי לחוש מחמת הספק לקיים מצות נתינה, ע"כ ניתן להקל שכאשר עושים את הסכם ההלוואה הסיכום יהיה שמחיר המעשר הוא שוה פרוטה. במקרה זה מסתמכים על דעת הראשונים (ראה בהע' הבאה) שאף בטבל ודאי ניתן להוזיל פחות ממחיר השוק לפי הסכמת הלוי או העני.

15. תוספתא (גיטין פ"ג ה"ב): "ופוסק עמהם כשער הזול...". ונחלקו הראשונים עד כמה ניתן להוזיל בסיכום ההלוואה עם העני: יש הסוברים שקביעת המחיר היא ללא קשר למחיר השוק: תוס' (שם ד"ה ופוסק), רשב"א (שם ד"ה פוסק). ויש הסוברים שההוזלה חייבת להיות כפופה למחיר השוק: רש"י (גיטין ל ע"א ד"ה פוסק), ועוד ראשונים וכך פסק הרמב"ם (מעשר פ"ז ה"ז), וכן כתב בשו"ת אבקת רוכל (סי' טז) שאסור לתת שוה פרוטה תמורת זרוע לחיים וקליבה, ובוודאי שהסכמת העני להוזלה אסור שתהיה מתוך חשש שמא החקלאי ימצא לו עני אחר, וכך דעת הראשל"צ שליט"א. לדעתו יש להקל רק אם אכן בעיני העני ערך הפירות שוה הרבה פחות מאשר מחירם בשוק (ולא משום שכוונתו לעשות הנחה לחקלאים). ועי' "בירור הלכה" (גיטין ל ע"א ציונים ח-ט), "התורה והארץ" (ח"ב עמ' 104-100).

16. טעם הדבר הוא שלא ניחא לעני או ללוי לקבל את הפירות עצמם, היות והם צריכים לדאוג להובלתם: כמוכן לעיתים ההפרשה היא מפירות חצויים ואין להם הנאה מהם. משום כך שוה להם לקבל סכום כסף השווה בערכו אף לכדי 3/4 ממחיר הפירות, מלקבל את הפירות עצמם.

17. היות ועצם ההלוואה ללוי מסוים תמורת השארת המעשר אצל הבעלים, הוי כ"מכירי לויה". כמו כן ניתן גם כן להסתמך במקרה זה על הפוסקים כדעת רבי יוסי (גיטין ל ע"א) ש"עשו את שאינו זוכה כזוכה", וכמו שכתב הש"ך (יר"ד סי' רנז ס"ק יג) בהסבר א' בדעת רמ"א (שם), או על הטעם שאמרינן שמסתמא אלו היה יודע שמן הדין צריך לעשות כן, היה מחשיבו כ"מכיר".

18. עי' פאה (פ"ח מ"ח): "מי שיש לו מאתיים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני". ועי' מש"כ בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתעב) בשם רבינו אפרים ב"ר ברוך. באור זרוע (ח"א הלכות צדקה סי' יד) נאמר שמאיתיים זוז שקבעו חז"ל הם לאו דוקא אלא הכל לפי פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. וכן פסק השו"ע (יר"ד סי' רנג סעי' ב). ועי' עוד במאמרו של הראשל"צ הגר"מ אליהו שליט"א ב"התורה והארץ" (ח"ב עמ' 41).

הרה"ג יעקב אריאל שליט"א *

קצירה לתחמיץ לפני העומר

הצגת הבעיה

נהוג לקצור שעורה לצורך הכנת תחמיץ לבהמות כשהתבואה עדיין לא הבשילה. השעורה מגיעה לשלב זה לפני פסח. והשאלה היא: האם מותר לקצור לשם כך על אף שיש איסור קצירה לפני ט"ז בניסן, זמן קצירה העומר?

א. קציר לבהמה לפני הבאת שליש

נאמר במשנה (מנחות ע"א):

קוצר לשחת ומאכיל לבהמה. אמר ר' יהודה: אימתי? בזמן שמתחיל עד שלא הביא שליש. ר' שמעון אומר: יקצור ויאכיל אף משהביא שליש. ההלכה נפסקה כר' יהודה¹. ופירש רש"י, שלדעת ר' יהודה, אם התחיל לקצור לפני שהביאה התבואה שליש - יכול לקצור לבהמתו אף לאחר שהביאה שליש. אולם אף שהרמב"ם פסק כר' יהודה, מ"מ לא הביא את דבריו בשלמותם, וכתב (הל' תמידין ומוספין פ"ז הט"ו): "תבואה שלא הביאה שליש מותר לקצור ממנה להאכיל לבהמה". ומשמעות דבריו היא שלאחר הבאת שליש אין היתר לקצור אף אם התחיל לקצור קודם הבאת שליש².

והנה בהגדרת "שליש" לענין קציר קודם העומר, נחלקו הפוסקים: הרמב"ם (בפיהמ"ש מנחות פ"י מ"ח) והרע"ב (שם) פירשו שהוא שליש אחרון, הנקרא כיום "הבשלת דונג". ואילו רש"י פירש שליש ראשון³ והוא הנקרא היום הבשלת חלב". וכך משמעות דברי הרמב"ם בהלכות⁴. וגמצא שלשיטת רש"י אם התחיל לקצור לבהמה לפני שהתבואה הביאה שליש ראשון - מותר להמשיך ולקצור⁵. אך אסור להתחיל לקצור לאחר הבאת שליש. ואילו לשיטת הרמב"ם (בפיהמ"ש) יכול לקצור עד לפני הבאת השליש האחרון, אך לא יכול להמשיך לקצור לאחר שהביאה שליש אחרון⁶.

* עריכה: הרב יגאל הדאיה. השאלה נשאלה ע"י חבר ממושב "תקומה" בשנת תשכ"ח.

1. לפי שר' יהודה מפרש דברי ת"ק: רמב"ם (פיהמ"ש מנחות פ"י מ"ח).
2. עי' מנ"ח (מצוה שב ס"ק ח) וחסדי דוד (תוספתא מנחות פ"י ה"ז ד"ה קוצר) שהעירו על השמטת הרמב"ם את דברי המשנה. (הערת עורך י.ה.).
3. רש"י (ר"ה יב ע"ב ד"ה והזיתים): "משיביאו שליש, מתעשרים אחר שנה שהגיעו בו לשליש בישולם", רש"י (פסחים כג ע"א ד"ה קוצר): "קוצר לשחת כשהוא עשב".
4. וכ"כ המנ"ח (שם), ועי' במאמרו של פרופ' מרדכי כסלו (תחומין טו) הבאת שליש בתבואה. (הערת עורך י.ה.).
5. חסדי דוד (שם) כתב שאם התחיל לפני שליש גומר כדי שיעור אכילת בהמתו לבו ביום או אותה שורה שהתחיל בה אך לא מסתבר שגומר כל השדה, כי כל שהביאה שליש קציר מיקרי. אמנם לפמ"ש לקמן שקציר לבהמה לא מיקרי קציר, נראה שיכול לגמור כל השדה. (הע' עורך י.ה.).
6. ולהרע"ב שיטה מקילה יותר שאם התחיל לפני שליש אחרון יכול להמשיך.

ב. אם תבואה העומדת מעיקרה לבהמה נקראת "קצירכם"

ולכאורה יש לדון אם כיום, שהתבואה מעיקרה נזרעת עבור בהמות - אם גם היא בכלל איסור קצירה קודם העומר.

ונראה לומר שקצירת תבואה שמעיקרה מיועדת לבהמה, אינה בכלל "קצירכם"⁷, ואין בה איסור קצירה קודם העומר. ומה שחילקה המשנה בין לפני הבאת שליש לבין אחרי הבאת שליש, הוא רק בתבואה שיש ספק בייעודה, ועומדת גם למאכל אדם וגם למאכל בהמה. ומכיון שהתחיל לקצור לבהמה לפני הבאת שליש, גילה דעתו שקציר זה עומד לבהמה, ולכן יכול להמשיך לקצור גם אחרי הבאת שליש. אך בתבואה שמעיקרה עומדת רק לבהמה, יתכן שבמקרה זה מותר להתחיל לקצור גם אחרי הבאת שליש.

ונראה להוכיח שהתנאי הנדרש, להתחיל לקצור קודם הבאת שליש, הוא ע"מ להגדיר את ייעודה של התבואה. שהרי קציר מצוה מותר לפני העומר בין לפני הבאת שליש ובין אחרי הבאת שליש, וממקרא אחד דרשו: "קצירכם - ולא לשחת, קצירכם - ולא למצוה"! אלא ע"כ סתם תבואה לצורך אדם עומדת, וצורך מצוה בכלל, ולכן אין צורך להתחיל לקוצרה קודם הבאת שליש כדי לגלות שהקצירה צורך מצוה היא. אך צורך בהמה אינו בכלל צורך אדם, ולכן צריך הוכחה שהקציר הוא לצורך בהמה. וכיוצ"ב מצינו שאמרו בגמ' (ר"ה י"ג ע"א) דתבואה שהביאה שליש ביד גוי אין מביאים ממנה את העומר, דלא מקרי "קצירכם"; אבל תבואה שלא הביאה שליש ביד גוי ולקחה ישראל וקצרה - מקרי "קצירכם". הרי שהשליש קובע את הגדרת התבואה. ומכאן שתבואה שמעיקרה נזרעה עבור בהמה לעולם אינה נחשבת "קצירכם", ומותר לקוצרה קודם העומר.

ג. האם איסור קצירה תלוי בקדושת הארץ?

והנה יש לברר אם איסור קצירה קודם העומר הנלמד ממה שאמרה תורה: "ראשית קצירכם" הוא מדאורייתא גם בזה"ז או שהוא אסור רק מדרבנן⁸. ומפשטות דברי הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז ה"ג) משמע שאין הבדל באיסור זה בין זמן הבית שלא בזמן הבית. וכך כתב גם השטמ"ק (מנחות פד ע"א אות א) שאף בזה"ז מדאורייתא אסור לקצור.

אמנם השאגת אריה (החדשות חובת קרקע סי' ה') העלה סברא דלמ"ד דקדושה שניה לא קדשה לעתיד לבוא אין איסור לקצור לפני העומר בזה"ז, שהרי כל א"י חשובה כמקום שאין מביאים משם העומר, "וממקום שאי אתה מביא אתה קוצר". ולא מצינו לחכמים שגזרו בזה כמו שחייבו בתר"מ ושביעית בזה"ז.

7. עי' זבחים (ל"א ע"א) שאכילת בהמה שמה אכילה, אך יתכן שקציר שאני.

8. אמנם מהפ"י הראשון ברש"י (מנחות עא ע"א ד"ה מתני') שפ"י שבבית השלחים התירו משום הפסד, משמע שאינו מה"ת. ויש לדחות עפ"י התוס' (שם סח ע"א ד"ה קוצרין) שכוונת רש"י לבאר למה לא החמירו רבנן בכה"ג, ע"ש.

ואפשר לדחות דבריו, כי קי"ל דקדושה שניה קדשה לשעתה ולעתיד לבוא, וכמו שכתב הרמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ה). ואפילו אם נטען שקדושת עזרא לשיטת הרמב"ם (שם הכ"ו) אינה מהתורה אלא מדרבנן, זה דווקא במצוות שצריך בהן "ביאת כולכם", כמו חלה ותרומה; אך באיסור חדש, שנאסרו ישראל בו מיד, קודם כיבוש וחלוקת הארץ, לא בעינן "ביאת כולכם"⁹.

מאידיך יש לומר שאיסור קצירה לפני העומר אינו תלוי באיסור חדש אלא בהבאת העומר¹⁰, והעומר אינו בא אלא ממקום שנתקדש ע"י כיבוש. ולפ"ז אם נניח שאזור הנגב הצפוני (שבו נמצא מושב "תקומה"), אינו נכלל בקדושה שניה של עולי בבל, א"כ אין מביאים ממנו את העומר, ומותר לקצור שם לפני העומר. אולם דעת המנחת חינוך (מצוה רפד) היא שהבאת העומר ושתי הלחם אינה תלויה בכיבוש אלא בקדושה העצמית של הארץ. ולדבריו כל מקום בארץ כשר לעומר, גם אם לא נכבש¹¹. א"כ גם איזור הנגב הצפוני הוא בכלל א"י¹², ויש בו איסור קצירה קודם העומר¹³.

ד. האם מותר לקצור קודם העומר במכונה?

יש לדון להיתר מצד נוסף, כי אולי קצירה במכונה קודם העומר מותרת. כי כל איסור הקצירה קודם הבאת העומר הוא משום שקצירת העומר צריכה להיות קצירה ראשונה. ואפשר לומר שתנאי זה יכול להתקיים רק כאשר קוצר את הקצירה הראשונה במגל. לעומת זאת, כשקוצר במכונה יתכן לומר שאין קשר ישיר בין הנעת הטרקטור והפעלת המכונה לבין עצם פעולת הקצירה. נמצא שהקצירה הזו לא תיחשב קצירה ראשונה, ולפ"ז לא יהיה איסור קצירה בכה"ג לפני העומר.

ונראה שדין זה, תלוי במחלוקת שבין הגרצ"פ פראנק (כרם ציון שביעית, הר צבי סי' יב) לבין החזו"א (שביעית סי' כה ס"ק לח) לענין חרישה וזריעה במכונה

9. ואכן מתחילת דבריו של השאג"א נראה שגם הוא סבור שאיסור קצירה בזה"ז הוא דאורייתא.
10. עי' מש"כ בזה הרה"ג מ"צ נריה זצ"ל (קובץ תושבע"פ תשכ"ג) ונדפס בספר ענבי פתחיה (עמ' 302).

11. ולכן לדעת המנ"ח (שם) נזכרו רק העומר הביכורים ושתי הלחם לענין א"י מקודשת משאר הארצות (כלים פ"א מ"ו) ולא נזכרו שאר מצוות התלויות בארץ. ואולי אפשר להעמיס זאת גם בכוונת הגר"א (אליהו רבא מס' כלים שם).

12. עי' מאמרנו: "חיוב תרומה ושביעית בחבל עזה וצפון סיני" (תחומין ח"ב עמ' 64), ס' "עולה מן המדבר" עמ' 35, קובץ "תורה שבעל פה" חוברת לה), ושם הוכחנו שהנגב הצפוני בכלל א"י הוא לכל דבר.

13. אמנם הרש"ש (מנחות ע"א ד"ה במשנה) כתב שבזה"ז מותר לקצור קודם העומר, אולם השפת אמת (מנחות ע"א ד"ה במשנה) כתב לאסור משום מהרה יבנה בית המקדש. ועי' בהרחבה במאמרו של רבנו ("אמונת עתיד" 3 עמ' 15) העוסק בקצירת פסי בידוד לפני העומר (הערת עורך י.ה.).

14. עי' מכות (ח' ע"ב) שפשיטא לגמ' שאם מצא קצור קוצר. ועי' אור-שמח (תמידין ומוספין פ"ז ה"ג) שאעפ"י שנחלקו ר' יוסי ורבנן (חולין קלז ע"א) אם קיטוף ביד חשוב כקציר לענין לקט, מ"מ לענין קצירה קודם העומר לכו"ע קיטוף ביד ללא מגל אינו אסור כיון דכתיב "מהחל חרמש בקמה".

בשביעית¹⁵: לדעת הגרצ"פ פראנק מכונה היא גרמא בעלמא (אם התחיל להפעילה לפני השדה). ומסתבר שאינו יוצא ידי חובת קצירת העומר במכונה, כיון שצריך שיקצור בידים. ולדבריו מותר יהיה לקצור קודם העומר במכונה, כיון שאינה כשרה לקצירת העומר. מאידך לדעת החזו"א המכונה חשובה כ"גיריה דיליה" ממש. ומסתבר שלדעתו קצירת העומר כשרה אף במכונה, וא"כ אסור לקצור במכונה קודם העומר. והנה אף אם לא נכניס ראשנו בין ההרים הגדולים להכריע ביניהם, מ"מ מסתבר שאם נזכה ועוד היום יבנה המקדש ונוכל לקצור העומר ולהקריבו, הרי נהדר ונקצור במגל דווקא כדי לאפוקי נפשין מפלוגתא. וא"כ מסתבר שכיון שלכתחילה אין לקצור העומר במכונה לכן גם איסור קצירה לפני העומר, אינו אלא במגל ולא במכונה. וראיה לזה ממה שכתבו התוס' (מנחות סח ע"א ד"ה קוצרים) שגם מקום כמו בית השלחין שבדיעבד אם הביא את העומר ממנו - כשר, מ"מ כיון שלכתחילה אין מביאים משם, מותר לקוצרו קודם העומר¹⁶.

אמנם אין הדבר מוכרע, כיון שאפשר שדוקא תבואה הגדלה במקום שאינו ראוי לכתחילה לעומר (כגון בבית השלחין) מותר לקוצרה קודם העומר שלא חל עליה שם איסור כלל, אבל תבואה הגדלה במקום שראוי לכתחילה לקצור ממנו עומר במגל - חל עליה שם איסור לגבי קצירה, אף שאין הקצירה הנעשית בה בפועל - כשרה לעומר, וצ"ע.

מסקנה

- א. איסור קצירה בזה"ז לפני העומר תלוי במחלוקת, וספיקא דאורייתא לחומרא.
- ב. לכתחילה ראוי להתחיל לקצור למאכל בהמה לפני שליש, ולהמשיך לקצור אחר שליש בהסתמך על ספק ספיקא: ספק אם קצירה בזה"ז אסורה, ואת"ל שאסורה - שמא הלכה (כרש"י) שאם התחיל קודם שליש רשאי להמשיך. ובפרט שיש אומרים שעד שליש אחרון מותר לקצור (רמב"ם).
- ג. כסניף נוסף יש להסתמך על כך שאולי קצירה במכונה אינה אסורה מן התורה.

15. עי' "שבת הארץ" (עם "תוספת שבת", ח"א עמ' 184-185), שם נתבארה מחלוקת זו. (הערת עורך י.ה.).

16. ואין להקשות מהא דלכתחילה מביאין עומר מהסמוך לירושלים, וא"כ יהיה איסור קצירה רק סמוך לירושלים? דיש לחלק בין מובחר לבין לכתחילה.

הרב יהודה הלוי עמיחי

ערלה בשתילים המונחים על יריעות "פלריג"

במשתלות רבות מקובל להניח את השקיות עם השתילים על גבי יריעות "פלריג". יריעות אלו הן אריגים העשויים מסיבי ניילון, ובין הסיבים ישנם רווחים קטנים ביותר. על גבי היריעות הללו מניחים שקיות או עציצים שבתחתיתם יש נקבים גדולים, בשיעור המספיק עפ"י ההלכה. בעצי הדורים, לאחר מספר חדשים השורשים הקטנים חודרים את היריעה ועוברים לקרקע. נשאלת השאלה, האם מונים את שנות הערלה בשתילים אלו משעת הנחתם על גבי היריעה או משעת הנטיעה בפרדס?

מבוא

המשנה (ערלה פ"א ה"ב) אומרת שהנוטע בספינה חייב בערלה, והירושלמי מביא על כך דיון:

הנוטע בעציץ שאינו נקוב, חייב בערלה.

ר' יוסי אמר: מפני שהשורשים מפעפעין אותו.

ר' יונה מפיק לישנא: כלי חרס עומד בפני השורשים.

ר' ירמיה בעי: נטע בו דלעת - מאחר שהוא כנקוב אצל האילן כנקוב הוא אצל זרעים?

מדברי הירושלמי עולה שהשורשים מפעפעין כלי חרס, ולכן למרות שהעציץ אינו נקוב הרי דינו כנקוב, והוא חייב בערלה מדאורייתא.

א. שיטת הרמב"ם בעציץ לענין ערלה

הרמב"ם (מע"ש פ"י ה"ח) כתב לענין דיני ערלה בעציץ:

הנוטע בעציץ שאינו נקוב - חייב בערלה, אע"פ שאינו כארץ לזרעים הרי הוא כארץ לאילנות.

הרמב"ם סתם בדבריו שכל סוגי העציצים אינם עומדים בפני שורשי האילנות, ומאידך עומדים בפני זרעים. משמע שלמד את הירושלמי שאין כלי חרס ועץ עומדים בפני אילן למרות שהירושלמי דיבר רק לגבי כלי חרס. וכמו כן כתב הרמב"ם (שם ה"ה) לענין ערלה בספינה:

הנוטע ברשות הרבים והנוטע בספינה... חייבין בערלה וברבעי.

הרמב"ם השמיט את החילוק בין עץ וחרס למרות שהבלי הביא חילוק זה בגמרא (מנחות פד ע"ב) ליישב סתירה בין שתי ברייתות: מחד נאמר, שהגדל בספינה מביא ביכורים וקורא, ומאידך נאמר שמביא ואינו קורא. הגמ' אומרת בטעם החלוק שבין הברייתות, שבראשונה מדובר בספינה מחרס, ובשניה - בספינה מעץ. נשאלת השאלה, מדוע השמיט הרמב"ם את החילוק בין עץ וחרס? הביאור לשאלה זו הוא על פי מה שפסק הרמב"ם (הל' בכורים פ"ב ה"ט): הגדל בעציץ, אע"פ שהוא נקוב, והגדל בספינה - אינו מביא ממנו כל עיקר, שנאמר: "בארצם". אבל מביא מן הגדל בגג ובחורבה.

הרדב"ז והכס"מ (שם) ביארו שהרמב"ם פסק כדעת רבי יוחנן (מנחות פה ע"א) שמה שגדל בעציץ ובספינה פטור לגמרי מהבאת ביכורים. נמצא שהחילוק של הגמ' בין עץ לחרס אינו להלכה (ועי' גם רש"ס, ערלה פ"א מ"ב, שכתב כדעת הרמב"ם). כיון שאין חילוק בין עץ וחרס, הרי שיש לבאר את הירושלמי שכתב "שהשורשים מפעפעים" בכך שמדובר באילנות שיש להם מערכת שורשים חזקה החודרת גם את העץ וגם את החרס. לפי"ז **בדיני ערלה השייכים רק באילנות הרי שכל העציצים והספינות הרי הם כנקובים**. (עי' רמב"ם הל' תרומות פ"ה הט"ז, ויתכן שרק בערלה אינו נקוב הוא כנקוב יעויין במנחת שלמה עמ' שצט ובמאמרנו בספר "התורה והארץ" ח"ג שיצא לאור אי"ה בשנה הקרובה).

בנידון דידן, ברור שיריעת "פלריג", שהיא גם מחוררת מעט, ומים עוברים דרכה, לא גריעא מחרס ועץ. ומכל מקום לענין ערלה בוודאי איננה מנתקת.

ב. דעת רש"י, הרא"ש והטור

לענין שביעית ותרומ'מ, דעת רש"י (גיטין ז ע"ב) היא **שעציץ העשוי מחרס נחשב נקוב גם אם אין בו נקב**, ואם הוא עשוי מעץ - צריך נקיבה על מנת שייחשב כמחובר. מדברי רש"י משמע שאין חילוק בין זרעים ובין אילנות, שהרי הסוגיא בגיטין עוסקת בתרומ'מ וביכורים, ורש"י סתם את הדברים. נראה שדברי רש"י בנויים על ההבנה בירושלמי שמדובר בעציץ עשוי חרס ולכן השורשים מפעפעים בתוכו. ולכן הסיק כחילוק של הגמ' במנחות (שם) להבחין בין עציץ העשוי חרס לבין עציץ העשוי מעץ. גם הרא"ש (הלכות קטנות ערלה סי' ג) סובר כדעת רש"י. ולכן פסק לענין ערלה שחרס דינו כנקוב אפילו אם אינו נקוב בפועל, ואילו עץ בעי נקיבה. כן משמע מדברי הגר"א (יר"ד סי' רצד ס"ק סד, שנו"א ערלה פ"א מ"ב) שיש להשוות את דעת רש"י, הרא"ש הטור, וכן ביארו דבריהם הדברי חמודות (הלכות קטנות ערלה ס"ק י), ועי' מש"כ מו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל ("התורה והארץ" ח"א עמ' 139).

לשיטה זו, כשהשורשים יכולים לחזור דרך התחתית של העציץ, הרי דינו כחרס שהשורשים מפעפעים בתוכו. לפי"ז בנד"ד, שהשורשים חודרים את יריעות ה"פלריג", כפי שענינו תחזנה מישרים, ברור שאין כאן דין עץ שאין השורשים מפעפעים אותו אלא כחרס שהשורשים מפעפעים אותו ואין צורך בנקיבת היריעה.

ולכאורה היה אפשר להקשות מדברי הגהות אשר"י (שבת פ"ח סי' ב ד"ה אע"פ) שכתב שעציץ שמונח ע"ג יתידות, אסור לשים תחתיו בגד, כיון שבכך מנתק אותו מהקרקע והוי "קוצר". ומכאן שאף שבוודאי הצמח ממשיך לינוק דרך הבגד - אין כאן יניקה מספיקה, ולכן עובר על איסור "תולש". וה"ה בנד"ד, יתכן שהיניקה דרך ה"פלריג" אינה מספיקה! ויש לדחות, שהרי שם מדובר בעציץ המונח ע"ג יתידות, שבלאו הכי יניקתו מוגבלת. ולכן כאשר מניח תחתיו בגד - מפסיק את יניקתו והוי "תולש". אך בעציץ המונח ע"ג יריעת "פלריג" שמונחת

ע"ג הקרקע ממש, והשורשים חודרים אותה בפועל - בוודאי זו יניקה גמורה, ואין היריעה חוצצת.

ג. שיטת בעלי התוספות

על הסתירות בענין העצים וכלי חרס הביאו התוס' שני תירוצים עיקריים:
א. **בעץ לא מועילה נקיבה**, ואפילו שיש נקב אין יניקה המחברת בין גוש העפר והקרקע, ואילו בחרס אנו מזקינים נקיבה על מנת שיהא מחובר לקרקע.
(ור"ת, מנחות פד ע"ב, הרחיב דעה זו).

ב. **עץ לא צריך נקיבה** מתוך שהוא מלחלח יותר מאשר החרס היבש, ולכן יש לנקוב רק כלי חרס על מנת ליצור חיבור לקרקע (ר"ת בתחילת פירוש).
מדברי התוס' במנחות (פד ע"ב) משמע שהעיקר הוא כתירוצ' א', ואילו בתוס' גיטין (ז ע"ב ד"ה עציץ) כתב רק את תירוצ' ב' ולא הביא כלל את תירוצ' א'. והר"ש (חלה פ"ב מ"ב) משאיר למסקנה את שני התירוצים, ללא חזרה מאף אחד מהם.

ולכאורה, בשלמא תירוצ' ב' אפשר להסביר שבעץ היניקה עוברת מצד לצד מכיון שהוא מתלחלח ואילו בחרס לא עוברת היניקה בגלל יבשותו. אך לתירוצ' א' יש להבין, מדוע עץ שיש בו נקב איננו מחבר?

צריך להסביר, שלתירוצ' א' (ר"ת במנחות) מטרת הנקב היא לבטל כלי. כלי חרס שהוא מהאדמה הרי הוא מתבטל לאדמה ואיננו חוצץ. אך כלי עץ אפילו שיש בו נקב אינו מתבטל (הגר"ש ישראלי זצ"ל, "התורה והארץ" ח"א עמ' 141).

אפשרות נוספת להסביר את תירוצ' א' (ר"ת במנחות) היא על פי דברי התוס' והרא"ש (בגיטין שם) שבחרס מועילה נקיבה, שכיון שהוא מהאדמה - הלחלוחית מתפשטת בכולו ע"י נקב כל-דהוא; אבל בשל עץ, אפילו שתהא נקיבה - לא תתפשט הלחלוחית (עי' חזו"א ערלה סי' א ס"ק טז אות א).

אם ננקוט כתירוצ' ב' בתוס' (שעץ לא בעי נקיבה) או לחילופין כשיטה א' וכהסבר א' - צמח נחשב מחובר כאשר הצמח מפעפע. לפי"ז, כשהשקיות מונחות על יריעת "פלריג", בוודאי נחשבים השתילים מחוברים; כי יש ביריעה נקבים רבים, והיא מתלחלחת כולה. וכפי שעינינו תראנה מישרים, שהמים והשורשים עוברים מצד לצד, וכפי שנמסר, כמות השורשים העוברים היא כה גדולה, עד שאפילו כל צמח ההדרים יכול לחיות משורשים אלו. אם ננקוט כהסבר ב' (בתירוצ' א') שהנקב מבטל את הכלי, אזי בנד"ד, שמדובר ביריעה שאיננה "כלי" - בודאי שאין היא חוצצת בפני העציץ.

ד. שיטת החזו"א

כתב החזו"א (ערלה סי' א ס"ק יז ד"ה והא):

והא דחרס חשיבה כנקובה לגבי אילן, אין הטעם דעומד לנקוב כנקוב דמי, דהא בעינן שיינק מן הארץ והשתא אינו יונק. אלא כיון דאין החרס עומד כנגד השורשים, לא חשיב לחוץ, וחשיב העפר שבעציץ כגוש עפר העומד באויר, והגוש שבאויר נמי חשיב כארץ.

ברור שכל היונק בפועל איננו חוצץ, והספק הוא רק לגבי דבר שאינו יונק כעת, אם אפשר להחשיבו כמחובר. א"כ ב"פלריג" שאנו רואים את השורשים יוצאים דרכו ויונקים מהקרקע, ברור שאיננו נחשב לחצוץ.

ה. יריעות מחוברות

החזו"א התייחס לריצפת אבן (בלטות) שכמעט אין בה מעבר של מים כעציץ נקוב היונק מהקרקע, כמבואר בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' קסז). ומזה נלמד קל וחומר לנד"ד: שאם אנו מחשיבים ריצפת אבן כאינה חוצצת, ודינה כעציץ נקוב - ק"ו ליריעות אלו, שאנו רואים את השורשים העוברים מהעציץ הנקוב דרך היריעות לקרקע העולם.

לכך יש להוסיף, שאפילו אם נאמר שאין כאן יניקה מספיקה הרי לא יהא דינה של יריעת פלריג גרועה מגג הבית שזרעו עליו. בכה"ג פסק הרא"ש בתשובה (כלל ב אות ד) שחייב בערלה מכיון שהגג מחובר לקרקע. א"כ אפשר לחבר את יריעות הפלריג בשני חבורים יציבים לקרקע, ומכיון שהעציצים שעל גביהם הם נקובים הרי הם כקרקע על הגג שחייב בערלה. ואפילו אם לא יחברם בפועל, הרי שכאן בוודאי יריעת ה"פלריג" מתבטלת לקרקע. שהרי היריעה מונחת על הקרקע, ועליה מונחים העציצים. עציצים אלו משתרשים באדמה באופן שכמעט ואין אפשרות להרים את היריעה מהאדמה.

עוד יש להוסיף שיריעה זו מתבטלת לקרקע עפ"י המבואר בחלקת יואב (י"ד סי' לא), שכל דבר שמשמש עם הקרקע מתבטל אליו. יריעות אלו נוצרות לצורך גידול השתילים היונקים מהקרקע, א"כ תשמישם הוא אחד. עוד יש להוסיף שיריעות אלו, כיון שהשורשים עוברים דרכן והמים מחלחלים בהן אין משתמשים בהן שימוש אחר, ולכן נראה שהן מבוטלות בקרקע. (עי' במאמרו של הרה"ג יעקב אריאל שליט"א, "התורה והארץ" עמ' 160).

1. סיכום

- א. דעת הרמב"ם ועוד ראשונים (וכן פסק השו"ע) היא שלענין ערלה באילנות, בין חרס בין עץ אפילו שאינו נקוב דינו כנקוב.
- ב. מכיון שב"פלריג" ישנה חדירת מים וחדירת שורשים, א"כ לפי כל הראשונים המזקינים יניקה - הרי הצמח שעליו מחובר לקרקע.
- ג. אפילו לדעות שיש צורך ב"ביטול כלי", היינו דווקא ב"כלי", שיש לו קיבול, אבל כשאין כלי קבלה אלא משטח - אין צורך בביטול הכלי.
- ד. יריעת "פלריג" המונחת על הקרקע איננה מנתקת. ולכתחילה יש לעשות חיבור של היריעה לקרקע בשני חיבורים.

העולה למעשה, שלענין ערלה הרי שעציץ נקוב העומד על גבי משטח שיש בו נקבים דקים והשורשים עוברים דרכו לקרקע - נחשב כמחובר לקרקע.

אג' מרדכי שומרון

תכונות הפלפל החריף

לאחרונה נתעוררה בעיה חדשה: האם הפלפל (פלפלת הגינה) הוא ירק או אילן ואם דינו אכן כאילן הרי שיש לו דין ערלה. (אין הכונה לפלפל השחור שאינו גדל בארץ והוא מין אחר לגמרי.) וכבר הגיע העניין לשולחנם של הפוסקים והרבנים להכרעה. במאמר זה אנסה להביא בקצרה את צדדי הבעיה המקצועיים-חקלאיים, כפי שנתבררו בימים אלו בשיתוף חקלאים ואנשי מקצוע.

במשפחת הפלפל יש שתי קבוצות: האחת - פלפל חד-שנתי, ולמשפחה זו משתייכים מרבית זני הפלפל המתוק. הקבוצה השנייה היא של זני פלפל, חריף בעיקר, היכולים לגדול במשך מספר שנים ולכאורה יכולים הם להחשב לאילן.

מבחינה בוטאנית, ישנן שתי הבחנות עיקריות בין אילן לירק: א. אילן הוא צמח זקוף וגבוה בעל ענפים משניים המתקיימים שנים רבות. לעומת זאת, הירק הוא בדרך כלל צמח נמוך חד או דו שנתי הנזרע בכל עונה (או שתיים) מחדש.

ב. באילן החלק הנאכל הוא הפרי, ואילו בירק חלקים שונים ממנו יכולים להיות נאכלים: ישנם מיני ירק שהפרי בלבד נאכל וישנם ירקות שהעלים או השורש נאכל, ולפעמים גם אלו וגם אלו.

מהבחינה ההלכתית (ראה מאמרו של הרב יואל פרידמן בחוברת זו, עמ' 24) ההבחנה בין אילן לירק מתבססת על מספר הבדלים עקרוניים הקיימים בין השניים: א. אילן מתקיים במשך שנים רבות ואילו הירק בד"כ חד-שנתי. גם כאשר הצמח מתקיים מספר שנים הרי שחלקו העל-אדמתי מתקיים עונה אחת ואח"כ מתחדש משורשיו (כגון: בננה, ארטישוק ועוד).

ב. אילן אינו מוציא פירות בשנתו הראשונה ואילו הירק מוציא פרי כבר בשנתו הראשונה.

ג. פירות האילן מתרבים משנה לשנה ואילו פירות הירק יורדים באיכותם ובכמותם משנה לשנה.

עפ"י העקרונות דלעיל יש לבחון האם זני הפלפל המתקיימים מספר שנים הם אילן או ירק.

עפ"י בירור שערכתי עם מר בני גמליאל, מדריך ארצי לפלפל, ועם מר יעקב ציפילביץ', מדריך ירקות וותיק, נתברר כי זני הפלפל החריף אשר מגדלים בארץ בקנה מידה מסחרי הינם זנים אשר מתקיימים בד"כ שנה אחת ומניבים יכול מסחרי טוב. במקרה שמנסים לגדל את הצמח שנה נוספת, מתקבל יכול דל אשר אינו כלכלי ולכן, למעשה, אין מגדלים את זני הפלפל החריף יותר מאשר שנה אחת.

בבירור שערכתי עם מגדלי פלפל חריף ותיקים ובהם תימנים, נתבררה תמונה דומה: את זני הפלפל החריף המקובל אצל התימנים: ג'פקה ושאטה - הם מגדלים שנה אחת בלבד. ניתן אמנם להמשיך ולגדל את הצמח שנה נוספת, אך כאשר עושים כן חלק ניכר מהצמחים בשדה מתנוון ומתייבש, והיבול דל. גם הפרי עצמו קטן בהרבה בשנה השנייה, וצורתו מתעוותת.

בבירור נוסף שערכתי עם חקלאי המגדל פלפל חריף בערבה (עומרי ממושב צופר) בהיקף מסחרי נתבררו דברים דומים. מדובר בזן של פלפל חריף ארוך (עדיין אין לזן שם), אשר מניב יכול מסחרי טוב בשנה הראשונה. הצמח עצמו יכול להתקיים שנה נוספת (ואולי אף שנתיים) בעזרת טיפול מקצועי ותנאים טובים במיוחד. אולם גם בתנאים טובים היבול בשנה השנייה אינו כלכלי כיון שהפרי מתמעט באיכותו ובכמותו.

העולה מדברים אלו הוא שזני הפלפל הרב שנתי אשר מגדלים בארץ באופן מסחרי הינם זנים אשר יכולים להתקיים (בטיפול טוב) במשך שנים מספר, אולם איכות הפרי וכמותו מתמעטים והולכים כבר בשנה השנייה, והפרי אינו מתאים לשיווק מסחרי, וכן חלק מן הצמחים מתנוון לגמרי בשנה השנייה. יש אמנם זני פלפל נוספים ובהם זן המכונה "פלפל סודני" (ממשפחת *capsicum annuum*) המשמש לנוי וראוי למאכל כפלפל החריף אשר מתקיים במשך שנים ומניב פרי טוב (עפ"י מידע מהמדריך החקלאי מר מאיר פרנקל - מכון התורה והארץ). יש לציין שגם זן זה מוציא פרי תוך שנה אחת מעת הזריעה (לאחר חצי שנה). בכל מקרה, זן זה אינו משמש לגידול מסחרי.

יתכן שישנם זנים נוספים היכולים להתקיים במשך שנים, ויתכן שפריים אינו פוחת, אולם זנים אלו נמצאים בגינות בית ולא בשטחים מסחריים.

סיכום

- א. עפ"י הבירור שערכנו מסתבר כי בגידול המסחרי אין זני פלפל חריף אשר מתקיימים מספר שנים ומניבים פרי כאילן.
- ב. קיימים, כאמור, זני פלפל רבים נוספים, ויתכן כי יש ביניהם המתאימים להגדרת אילן (כגון: ה"פלפל הסודני"), אולם זנים אלו אינם משווקים לציבור הרחב או לתעשייה. (מי שמגדל בחצרו אחד מזנים אלו יעשה שאלת רב).

הרב יואל פרידמן

הפלפל החרוף - אילן או ירק

הצגת הבעיה

לאחרונה התעורר חשש שמא זנים מסוימים של פלפל חרוף הינם עץ, וממילא יש בהם חשש ערלה. לאחר הביורור של אגרונום המכון, אג' מרדכי שומרון נלע"ד שאין חשש כזה בזני הפלפל החרוף המקובלים בשוק, והסקירה המדעית הרי היא כתובה בחוברת זו.

הסיבה שרצו לקבוע שיש לפלפל החרוף דין אילן היא שמצאו צמחי פלפל בגינות פרטיות שמשך זמן גידולם הוא מעבר לשלש שנים. ואמנם בשנה השניה והשלישית היבול קטן, הן מצד הכמות והן מצד האיכות. עם זאת, טענו שאין להתיר כי במשך הזמן הפרי נהיה חרוף יותר. והחריפות היא מעליותא ולכן איכות הפרי עולה.

א. צמח שנותר פרי תוך שנתו

הרדב"ז (ח"ג סי' תקל"א) קבע שהחצילים הם ירק ואין בהם איסור ערלה מפני שצמח זה נותן פרי תוך שנה אחת מהשתילה. ובשו"ת קול אליהו (ח"ב קונט' מחנה ישראל סי' נד) כותב שהוא ראה בגליון הרדב"ז מכת"י של מהר"ש גרמיזאן שהסימן הנ"ל (מוציא פרי תוך שנתו) כתוב בתוספתא*. אמנם לא מצאנו תוספתא זו עד הנה, אך יעויין בשו"ת הנ"ל שמעיד שמהר"א אזולאי אמר בשם תלמידי האר"י ומהר"ח ויטאל שרבותיהם אכלו את החציל כיון שמוציא פרי תוך שנתו. וכן נקטו להלכה הבן איש חי (שו"ת רב פעלים אר"ח ח"ב סי' ל), שו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סי' טו), שו"ת יחוה דעת (ח"ד סי' נב) וכרם ציון (הל' ערלה הלכות פסוקות עמ' יא). ולפי הסימן הזה נד"ד הוא ודאי ירק, כיון שהוא מוציא פרי בתוך השנה הראשונה. אך החזו"א (ערלה סי' יב ס"ק ג ד"ה ובש"ב), אף שהוא מביא את טעמו זה של הרדב"ז, הוא מקבל אותו להלכה רק בצירוף טעמים נוספים.

ב. צמח שהיבול קטן והולך

בהקשר לחציל, הרדב"ז מביא טעם נוסף להיתר, שאיכות הפרי הולכת ויורדת. אך לדעתו אין זה טעם מספיק כדי להתיר, ולכן חשב לאסור את החציל,

* בס' "מפרי הארץ" (ח"ג עמ' פג) כתב לסתור את העדות של קונט' "מחנה ישראל" משם המהר"ש גרמיזאן, שהסימן שמוציא פרי תוך שנתו הוא מהתוספתא. וטענתו, שהוא מעיד על מהר"א אזולאי שהתיר מטעם שמוציא פרי תוך שנתו, ואילו הברכ"י מעיד שסבו התיר מטעם שכמות ואיכות הפרי יורדת. ולענ"ד אין שם סתירה, כי בקונט' הנ"ל מעיד על מהר"א אזולאי משם מהר"ח ויטאל ותלמידי האר"י שאכלו מטעם מוציא פרי תוך שנתו, ואילו והברכ"י מעיד על מהר"א אזולאי משם מהר"ם אלשיך שהחציל מותר מטעם שכמות ואיכות הפרי יורדת.

עד שלבסוף הגיע לא"י ושם נתחדש לו הסימן שהזכרנו קודם (מוציא פרי תוך שנתו) ושהוא אינו קיים באילנות. אמנם יעויין בתשובה אחרת של הרדב"ז (ח"א סי' תצט), שם הוא מביא את הסימן הזה (שהפירות נהים רעים) להיתר. וגם מהר"ם אלשיך מתיר את החציל מהטעם הזה דווקא, ודבריו הובאו להלכה בברכי יוסף (סי' רצד) ובארץ חיים (סיתהון, סי' רצד ס"ק ג). סימן זה מובא להלכה גם בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קצו). ואף החזו"א לא דחה טעמו של המר"ם אלשיך מההלכה, ורק ציין שאינו עיקר.

ג. צמח שמתקיים ג' שנים

הרדב"ז מביא טעם נוסף וגם אותו הוא אינו מקבל והוא: שהחציל אינו מסוגל לחיות לאחר שנות ערלה, ובמקום שאין רבעי - אין ערלה. הרדב"ז דוחה זאת ואומר שאמנם מצאנו שאם אין ערלה אין רבעי, אך להיפך לא מצאנו. החזו"א (שם ד"ה ונראה) כותב שאילן המתקיים רק שלוש שנים, אין בו דין ערלה, כי לא מסתבר שהפירות יהיו אסורים לעולם באיסור ערלה. ולכאורה יש להקשות על החזו"א, מהיכן למד את הטעם הזה בש"ס? הלוא בטענה זו הוא דוחה את סברת הרדב"ז! החזו"א אינו מקבל גם את סברת הרדב"ז שדין ערלה תלוי בדין רבעי. אך המעיין שם יראה שהוא מסביר זאת מכמה צדדים:

א. (שם ד"ה ונראה): "ונראה דגזע המתקיים שנתיים או שלש שנים... כל שאין מתקיים עד אחר ערלה ורבעי ודאי לאו אילן".

ב. (ד"ה בברכי'): "כל שאין מתקיים יותר מג' שנה הוא בכלל דברי הגאונים שאין הגזע מתקיים...".

נראה לענ"ד שהסברה העיקרית לדעת החזו"א היא, שעץ שאינו מתקיים **שנים רבות** אינו אילן. את זאת הוא למד מדברי הגאונים (עפ"י הגמ' ברכות (מ ע"א): "כל אילן דבסיתוא נתרי טרפי..."), דהיינו שעץ הוא צמח שמתייבש בחורף וחוזר ומבלבל בקיץ - ובמילים אחרות - שיש לו גזע רב שנתי שמסוגל לחזור ולפרוח כל שנה בקיץ. אשר ע"כ, סברתו של החזו"א אינה כסברת הרדב"ז שתולה את משך קיום העץ בשנות ערלה, דהיינו שלוש שנים בדיוק. לדעתו אפשר לומר, שגם אם הצמח מתקיים יותר משלש שנים בדיוק, כגון ארבע שנים לערך - עדיין ייחשב ירק, כי זאת תכונתו של אילן, שהוא מסוגל להתקיים שנים רבות הרבה יותר. לפי"ז יוסברו דבריו: "כל שאין מתקיים עד אחר ערלה ורבעי..." וסיום שנות רבעי הוא לאחר ארבע שנים לערך. (ואף שכתב בדיני ערלה ס"ק לח: "אילנות הרכות שאינן מתקיימין יותר מג' שנה...", לאו דוקא, ובפרט כאשר הפירות נעשים גרועים, סימן הוא שהצמח הינו ירק.)

ד. דין הפלפל החריף

כאמור, טענו שאמנם יבול הפלפל קטן והולך, אך מאידך פריו נהיה חריף יותר, ומבחינת הפלפל החריפות היא מעליותא, ולכן נחשב כמוסיף והולך ואינו

בכלל ירק. ולענ"ד אינו כן, משתי סיבות:
א. רוב העולם אינו מעוניין שפירות אלו יהיו חריפים כל כך. וכך אמר לנו מנהל מפעל, שלאור דרישת השוק אין מעוניינים בפלפלים המרימים והחריפים ביותר. לכן, בין אם אזלי' בתר רוב העולם ובין אם אזלי' בתר רוב הפרי, עלינו לקבוע על פי הרוב שהחריפות אינה מעליותא. נמצא שלא רק כמות הפרי יורדת אלא גם איכותו. (בהקשר לשאלה אם רוב הפרי קובע או רוב העולם, עי' חז"א שביעית סי' יד ס"ק י ד"ה וכל, וסיכום השיטות במשנת יוסף שביעית ח"ג עמ' קז-קיב).
ב. הסברה הבסיסית, שכאשר כמות ואיכות הפירות יורדת הצמח הוא ירק, לענ"ד נלמדת ג"כ מדברי הגאונים. כי מקור דברי הגאונים הוא כאמור מהגמ' ברכות (שם): "היכא מברכינן בפה"ע? היכא דכי שקלת ליה לפירי - איתיה לגוואזא והדר מפיק..." כלומר שאילן הוא צמח שיש לו גזע רב שנתי וכל שנה הוא מתחדש ונותן פרי, אך אם לאחר שנים מועטות הוא אינו נותן פרי או שכמות ואיכות הפרי יורדות בהדרגה - אין הוא אילן. לפי"ז התכונה הזו היא תכונה אובייקטיבית של הצמח, ואין היא תלויה ברצונו של איש זה או אחר. גם אם אצל כמה אנשים מיוצאי תימן החריפות היא מעליותא, עצם העובדה שכמות הפרי יורדת, מהווה עדות שהצמח הזה אינו אילן.

סיכום

לדעת כל האחרונים שמסתמכים על כך שצמח שמוציא פרי תוך שנתו הוא ירק, אזי הפלפל הוא ירק. אין ספק שכאשר מסתכלים על מכלול התכונות של הפלפל, הריהו ירק, כי כאמור הוא נותן פרי תוך שנתו, וכמות הפרי ואיכותו יורדות בהדרגה. ואף שהפרי נהיה חריף יותר - אין בכך כלום. ואף לדעת החז"א י"ל שאף אם הוא מתקיים ארבע שנים, הרי זה בכלל "שנים מועטות". בנוסף לגימוקים ההלכתיים דלעיל, אנו רואים שנהגו מקדמא דנא לאכול את הפלפל החריף, בפרט בעדות תימן ועדות המזרח, ומעולם לא העלה איש פקפוק על כך. וכלל גדול הוא בדין: "פוק חזי מאי עמא דבר", כמבואר בגמ' (ברכות מה ע"א, עירובין יד ע"ב, מנחות לה ע"ב), ומבואר בתוס' (מנחות שם) שהוא אף להקל, ויעויין בס' ארץ חיים (סיתהון שם) משם מהר"י קארו (בחצילים) ובמהרי"ט (ח"ב סי' לד) (בורדים) שיש להקל כיון ש"פוק חזי מאי עמא דבר". וכן מצאנו בתשובת הרדב"ז (עי' לעיל) שדן על החצילים, שלכל אורך התשובה הרדב"ז מנסה למצוא צדדים להיתר ע"מ להצדיק את המנהג לאכול את החצילים - אך לשווא. ובסיום התשובה כותב וז"ל: "כשעליתי לא"י ראיתי כולם נהגו בו היתר... ונתחדש לי טעם אחר... הילכך ירק הוא".

למעשה, הראשון לציון הגר"מ אליהו שליט"א הורה לנו שהפלפל החריף הוא בכלל ירק ואין בו דין ערלה, וכן שמענו שפסקו למעשה הראשון לציון הגר"ע יוסף שליט"א והגר"י קאפח שליט"א.

בקשר לפלפל ה"סודני" שגדל שנים רבות (בגינות נוי), וכמות הפרי ואיכותו עולות, ראה עמ' 23 - צ"ע, אף שמוציא פרי לאחר חצי שנה, ולענ"ד יש להחמיר בספק דאורייתא.

הרב עזריאל אריאל

דרכי נתינת מעשר ראשון בחסה למרור

הקדמה

חברת "עלי קטיף" משווקת חסה למרור לליל הסדר. בחסה המיועדת למצוות מרור, צריך להקפיד לכתחילה על נתינת מעשר ראשון כהלכתה, כדי שלא תהיה בכך בעיה של "לכם". וכבר עמד על כך אמר"ר הרה"ג יעקב אריאל שליט"א במאמרו "מרור של מעשר ראשון מספק" ("אמונת עתיך" 3 עמ' 9-12). אמנם למעשה יש סיבות רבות להכשיר את החסה הזו למרור גם ללא נתינה של המעשרות. אך מכיון שמדובר בהכשר למהדרין - קיבלה החברה על עצמה לקיים את המצוה כמאמרה בחסה המיועדת לפסח. לשם כך, אותר לוי מיוחס, ממשפחת אלשיך, שיש בידה כתב ייחוס בן אלף שנים. נתינת המעשרות מתבצעת עפ"י הדרך שהובאה בגמרא במסכת גיטין (ל ע"א), ע"י הלוואה מראש. חוזה ההלוואה והקנין נחתם בכל שנה בתחילת חודש ניסן, לפני תחילת השיוק של החסה לפסח.

וזוה הוא נוסח החוזה שייחתם עם הלוי:

ב"ה, _____ ניסן תשנ"ו.

ה ס כ ם

- בין: "עלי קטיף" ע"י _____ להלן: המלוה. לבין: מר _____ הלוי אלשיך, להלן: הלווה. הלווה מאשר קבלת הלוואה בסך: _____ שקל (במילים: _____), ומתחייב לפרוע אותה בתנאים הבאים:
 1. פירעון ההלוואה יוכל להיות מהמעשר הראשון שהופרש או יופרש מהחסה שברשות המלוה עד לחג הפסח השתא.
 2. מוסכם שערך המעשר הראשון ללווה הוא _____ שקל (במילים: _____).² ערך זה לא ישתנה גם אם כמות המעשר הראשון ומחירו יהיו שונים מהצפוי, ואף אם בכלל לא יהיה מעשר ראשון ברשותו של המלוה.³
 3. הלוואה זו כפופה לתקנות חז"ל המבוארות בגמרא בגיטין (דף ל' ע"א).
 4. המלוה לא יהיה רשאי לחזור בו מהסכמתו לקבל את פרעון החוב מן המעשר הראשון שיינתן ללווה ויהיה ברשות המלוה. לעומת זאת, הלווה יהיה רשאי לחזור בו ולפרוע את החוב במזומן. במקרה זה, יוכל המלוה לחזור בו מהסכמתו לתת ללווה את המעשר.
1. נושא זה התבאר בהרחבה ביחס למעשר עני, בספר "התורה והארץ" (ח"ב עמ' 84-97).
 2. מחיר המעשר נקבע עפ"י מחירו הסיטונאי הריאלי בשעת ההפרשה, בניכוי מחיר חומרי האריזה, שהם בוודאי אינם מעשר. המחיר נקבע עפ"י הערכה מראש, מבלי להכנס להתחשבויות מדוייקת, ובהסתמכות על ההיתר שנא' בגמרא לקבוע את המחיר ב"שער הזול".
 3. עפ"י הגמרא שם: "דכיון דכי ליה לא יהיב ליה...".
 4. עי' "התורה והארץ" ב' (עמ' 93).

הראשון שיהיה ברשותו לאחר מכן.

5. ידוע כי הלווה הוא "מכירי לויים" של המלוה⁵.

6. המלוה מקנה עתה ללווה את המקום בו נמצא עתה המעשר הראשון המיועד לשיווק לקראת חג הפסח. וכן הוא מקנה לו מראש את המקום בו יהיה המעשר הראשון שיופרש בעתיד, החל מדקה לפני ההפרשה ועד שעה לאחריה⁶. הקנין יהיה ע"י הסכם זה, שהוא קנין שטר⁷. הלווה קונה בזאת, וכן יקנה אחר כך, את המעשר הראשון בקנין "חצר", והוא ממנה בזאת את המלוה וכל מי שיבא מכוחו לשמור את המעשר עבורו⁸. אם קנין החצר לא יועיל למעשר הראשון שכבר הופרש, הרי הוא קנוי בקנין "סודר", שערכו המלוה לצורך זה⁹.

על החתום:

המלוה: _____ הלווה: _____

לאחר ביצוע ההפרשה, יש לומר: המעשר הראשון שיש כאן קנוי למר _____ הלוי אלשייך, לפי ההסכם שנחתם איתו.

5. אחת הבעיות המעשיות הקשות שיש להתמודד עמה היא דרך הקנאת המעשר ללוי. הגמרא שם מציעה שתי אפשרויות מעשיות: (א) במזכה להם ע"י אחר. (ב) במכירי כהונה ולויה. מכיון שקשה להבטיח שבכל הפרשה ייעשה קנין - קבענו את הלוי כ"מכירי לויה" של החברה. ישנן שתי שיטות בין הראשונים בשאלה מה עושה "מכיר". (עי' "התורה והארץ" ב' עמ' 88-89). לכן, הלכנו כאן בשלוש דרכים:
 - א. הבטחה ללוי שיקבל את המעשר. הבטחה זו מועילה מדין "מתנה מועטת" (עפ"י שיטת תוס'), ב"ב קכג ע"א ד"ה הכא, וכך הורה לנו הראשון^צ, הגר"מ אליהו שליט"א).
 - ב. חזקה, ע"י נתינה שלוש פעמים רצופות. בנד"ד, שזו השנה החמישית שאותו לוי מקבל את המעשר - יש חזקה הנמשכת כבר יותר משלוש פעמים. (וכך הורה מר"ר הגר"א שפירא שליט"א עפ"י שיטת רש"י, גיטין ל ע"א ד"ה במכרי).
 - ג. פרסום, שיגרום לכך שהלויים האחרים יתייאשו מלקבל את המעשר לעצמם. פרסום זה נעשה, בין השאר, ע"י פרסומו של נוהל זה בחוברת זו (עפ"י דבר אברהם, ח"א סי' א' אות ו' בהג"ה).
- מושג זה, של "מכירי לויים" - הוא עמום בהלכה. לכן יש בין הפוסקים שמעדיפים שלא להסתמך עליו. וכך שמעתי בשם הגר"ש אלישיב שליט"א. ומסיבה זו נקטנו בדרך קנין נוספת.
6. דרך קנין זו, הוצעה ע"י הרה"ג דוב ליאור שליט"א (עי' "התורה והארץ" ב' עמ' 84). יתרונה המעשי הוא בכך שניתן לבצע את הקנין באופן חד-צדדי ללא צורך בהתקשרות עם אדם נוסף.
7. כך הורה לנו הרה"ג דוב ליאור שליט"א.
8. חצרו של אדם קונה לו גם שלא מדעתו (רמב"ם זכיה ומתנה פ"ד ה"ח). הקנין חל רק אם החצר משתמרת (שם ה"ט). נחלקו המחבר והרמ"א (ש"ע ח"מ סי' ר סעי' א) אם החצר צריכה להיות "משתמרת לדעתו" של הקונה, או שדי בכך שהיא משתמרת ע"י המוכר (ועי' ש"ך ס"ק א שנקט שזהו ספיקא דדינא). הגר"ש ישראלי זצ"ל הורה לנו להקל. ועי' מאמר הרב שמואל דוד ("התורה והארץ" ב' עמ' 60).
9. לכתחילה, אסור להקנות מעשר בחליפין, מפני שזוהי דרך מקח וממכר (רמב"ם מע"ש פ"א ה"א). הגר"ז אויערבך זצ"ל (מעדנ"א תרומות סי' טז) העיר, שבזה"ז, קנין הסודר אינו "חליפין" במובן זה, ואינו אלא כעין "סיטומתא". מכיון שכך, סמכנו על קנין זה רק בדיעבד - ורק לרווחא דמילתא, לאחר שנעשה כבר קנין ע"י "מכירי לוי" - לגבי מעשר שכבר הופרש ונמצא במחסנים ובחדרי קירור שונים, שחלק מהם אינם בבעלות החברה אלא נשכרו על ידה.

הרב אהוד אחיטוב

בדיקת נגיעות על סמך סימנים חיצוניים

שאלה

פירות או קטניות החייבים בדיקה, וכאשר הם נגועים יש סימנים חיצוניים המעידים על כך. האם ניתן להסתפק במקרים אלו בבדיקה חיצונית, או שיש צורך לבדוק בתוך הפירות או הקטניות?

תשובה

כתב הרשב"א (תורת הבית בית ד שער ג פד ע"א) והביאו בשו"ע (סעי' ח):
כל מיני פירות שדרכן להתלע כשהן מחוברין, לא יאכל עד שיבדוק הפרי מתוכו, שמא יש בו תולעת. ואם שהה הפרי אחר שנעקר י"ב חודש - אוכל בלא בדיקה, שכל בריה שאין בה עצם אינו מתקיים י"ב חודש.
וכתב המהרש"ל (חולין פ"ג סי' ק):
... אבל מ"מ אם ירצה לאוכלן תוך י"ב חודש - יבדוק כל פרי בפני עצמו לכתחילה, ואם לא ראה שום ריעותא מבחוץ - מסתמא שרי...
ומשמע מדבריו שניתן להסתמך לכתחילה על בדיקה חיצונית של כל פרי ופרי. וכן כתב הרמ"א (תורת חטאת כלל מו סעי' ז):
... והמנהג דבוררין הקטניות שקורין ערבי"ש (חומס) תוך שנים-עשר חודש על גבי השולחן, ובוררין הנקובים מהם. ואפשר שאין דרכן להתלע במחובר, או דחשבינן לבדיקה זו כאילו בירר כל אחד בפני עצמו.
וכן הכריע הט"ז (יר"ד סי' פד ס"ק יד). וביאר הפמ"ג (סי' פד במשב"ז ס"ק יג) שכוונת הרמ"א לומר ש"כל שאין ניכר ריעותא בחוץ די בכך". ומשום כך במקרים מעין אלו ניתן להסתמך על בדיקה חיצונית.

הפרי-תואר (יר"ד סי' פד ס"ק יח) חולק על המהרש"ל, וז"ל:
... ואין דבריו נראים. כי יש פירות שמתלעים מבפנים ואין רושם כל עיקר מבחוץ... ובקרבם יעלעלו תולעים. וכמו כן יש לחוש לכולם לכן אין לסמוך על זה בשום פרי... וצריך בדיקה מבפנים....
ומדבריו נראה שאין להסתמך כלל על בדיקה חיצונית, היות ולעיתים היא אינה מהוה מודד לכך שהפירות נקיים מחרקים. וצריך לומר שבפירות החייבים בדיקה ולעיתים קרובות אין ההתלעה ניכרת מבחוץ, גם המהרש"ל והרמ"א מודים שאין להסתמך על בדיקה חיצונית. וכדברי הפמ"ג (שם שפ"ד ס"ק כב) לגבי השזיפים שהיו נגועים בזמנו:

ומיהו פלוימין (שזיפים) אנו חותכין לשנים ורואין אם אין שם תולע. ונראה הטעם, שבקטנית ניכר שחור בחוץ אי יש תולע, משא"כ פלוימין אי אפשר להכיר בחוץ...

המחלוקת היא לגבי פירות שדרכם להתלע, ובדרך כלל ההתלעה ניכרת על הקליפה החיצונית, ורק לעיתים רחוקות תיתכן התלעה ללא היכר חיצוני. דעת

אין פה
ע"פ דברי
המהרש"ל
לפי
א"א לגבי
לחט"ו ח"א
בפס"ה

המהרש"ל והרמ"א היא, שהיות וכדי לגלות את המקרים הנדירים הדבר מצריך בדיקה שונה, אנו דנים על המציאות הזו בנפרד. וכיון שהמציאות הזו, של התלעה ללא היכר חיצוני, היא מיעוט שאינו מצוי - אין לחוש למקרים הנדירים ואין חיוב לפתוח כל פרי ולבודקו. וכן כתב בספר מזמור לדוד (הובא בדרכ"ת י"ד סי' פד ס"ק צח) על דברי הפר"ת:

...אפילו יונח דאפשר שאיזה פעם היה כך במציאות, אית לן למיזל בתר רובא, ולא לחוש למיעוטא דלא שכיח בתוך הפירות. וע"כ אין להחמיר רק באותן פירות שאין ניכר בהם מחוץ, כגון זיתים וגודגניות וכדו'....

לעומת זאת דעת הפר"ת היא שאין לחלק בין פירות שהתלעתם אינה ניכרת לאלו שהתלעתם ניכרת. זאת כיון שהפרי כבר נתחייב בדיקה, משום כך מוטל עלינו לבדוק שהוא נקי מחרקים - בכל דרך שהיא. לאור חילוק זה יובן מדוע גם הפר"ת (שם ס"ק טו), מודה שניתן להסתמך על סימנים חיצוניים במקרה אחר:

...וכשיוחזקו הענבים בתולעים אין לאוכלם, כי תולעתם דקה עד מאוד, ונמצאת לפעמים סמוך לעור, וניכר נקודה שחורה דקה. וזה לך האות כי התליע בפנים....

מקרה זה שונה מהמקרה שדיבר עליו הפר"ת לעיל, היות והענבים במקומו נחשבו כפירות שאין דרכם להתליע, ולא חלה עליהם חובת בדיקה, רק לעיתים אירע שהם נתקפו בחרקים. במצב שכזה הספק הוא אודות פרי שאין לגביו חיוב בדיקה, ומשום כך גם הפר"ת מודה שניתן להסתמך על סימן חיצוני, ובהיעדרו ניתן לאכול את הענבים ללא חשש.

ונראה לענ"ד שאין מקום להשוות מחלוקת זו למה שנחלקו הפוסקים האם יש חיוב לבדוק את כל הטריפות שבריא בעקבות החיוב לבדקה מסירות. שאל"כ דברי הפמ"ג (סי' פד שם) יהיו סותרים למה שכתב בדיני בדיקת הריאה (י"ד סי' לט, פתיחה לדיני בדיקת הריאה ד"ה עוד נראה לענ"ד שאין מקום להשוות מחלוקת זו למה שנחלקו הפוסקים האם יש חיוב לבדוק את כל הטריפות שבריא בעקבות החיוב לבדקה מסירות. שאל"כ דברי הפמ"ג (סי' פד שם) יהיו סותרים למה שכתב בדיני בדיקת הריאה (י"ד סי' לט, פתיחה לדיני בדיקת הריאה ד"ה עוד

למעשה, נקטו הרבה מן הפוסקים כדעת המהרש"ל והרמ"א. משום כך פירות או קטניות אשר דרכם להתליע בתוכם, אם בדרך כלל יש סימנים חיצוניים המעידים על כך, ורק לעיתים נדירות אין ההתלעה הפנימית ניכרת מבחוץ (מיעוט שאינו מצוי) - אין צורך לבדוק את הפירות הללו בתוכם. אולם אם לעיתים שכיחות (מיעוט מצוי) אין ההתלעה הפנימית ניכרת מבחוץ, יש צורך לבדוק את הפירות לאחר פתיחת כל פרי.

והנהגה הנכונה היא להסתמך על הסימנים החיצוניים, ואם אין להם, לבדוק. וזהו דעת הפוסקים הנ"ל. וכן נראה שיש להסתמך על הסימנים החיצוניים, ואם אין להם, לבדוק. וזהו דעת הפוסקים הנ"ל.

הרב יגאל הדאיה

הפרשת חלה ממשלוחי מנות

שאלה

האם יש להפריש חלה ממיני מאפה ביתיים שמקבלים במשלוח המנות?

תשובה

א. מיני המאפה הביתיים שמקבלים במשלוחי המנות, יתכן שהם חייבים בחלה שטרם הופרשה מהם, מהסיבות דלהלן:

1. מקורם מאנשים שיש לחוש שאינם זהירים בהפרשת חלה.
2. מקורם באנשים יראי ה', אלא שהכמויות שנילושו ונאפו לא היה בהם שיעור חלה (1200 גר' קמח), ולכן לא הופרשה מהם. ועתה, כשנאספו בכלי אחד עם מיני מאפה אחרים (שגם מהם לא הופרשה חלה מאותה סיבה) - יש בכמות הכוללת שיעור חיוב חלה, והרי הם מצטרפים זה עם זה להתחייב בחלה (שו"ע יו"ד סי' שכד סעי' א).

ב. מאידך ישנם מקרים בהם מיני מאפה שונים (שאינן בכל אחד מהם שיעור חלה) לא יצטרפו לשיעור חלה אף שהוכנסו לכלי אחד:

1. אם הם עשויים ממיני תבואה שונים, (פרטי דין זה - בשו"ע סי' שכד סעי' ב).
2. אם דרך בני אדם להקפיד שלא לערבם בכלי אחד כגון: שהעוגות מלכלכות אחת את חברתה, וי"א שאף כשהם חלוקות בצורתן וטעמן.¹
ג. ישנם מקרים שיש ספק אם מיני המאפה מצטרפים להתחייב בחלה: אם חלק ממיני המאפה בתוך הכלי וחלקם מחוצה לו, או שהיו בכלי ולא נגעו זה בזה או שהיו בתוך אריזות נפרדות, או שהונחו בארון שמחובר לקיר.²

ד. הפרשה ממין מאפה אחד על שאר מיני מאפה גם כאשר הם מכוונסים בכלי אחד, היא בעייתית במקרה שלפנינו מכמה סיבות:

1. יתכן שהמאפה שממנו נוטלים את החלה פטור בגלל שכבר הפרישו ממנו, ואילו השאר חייב, ואין מפרישים מן הפטור על החייב (שו"ע סי' שכד סעי' יא).
2. אם אותו מאפה שממנו נוטלים את החלה אינו חייב בוודאות בחלה, כגון: שעיסתו נילושה במי פירות ללא מים או שעיסתו עבה וטוגן בשמן (כעין סופגניות). במקרים אלו אין להפריש ממנו על מיני המאפה שחייבים בוודאות.

למעשה, כאשר מקבלים משלוח מנות ממי שאינו זהיר בהפרשת חלה טוב להפריש חלה³ בשיעור כלשהו⁴ בלא ברכה מכל מין בנפרד. ובדרך כלל, מן הראוי שלא לכנס בכלי אחד כמות גדולה (המגיעה לידי שיעור חלה) של עוגות השוות בצורתן וטעמן (כגון אזני המן מכמה משלוחים) על מנת לצאת מידי כל ספק.

1. שו"ע יו"ד סי' שכו סעי' א, שמירת שבת כהלכתה (פרק מב הע' מג).

2. דעת תורה (או"ח סי' תנז ד"ה ובאמת), שו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' קט).

3. כף החיים (או"ח סי' רמב ס"ק כו) בשם האר"י, ונראה שאינו חוב גמור כי יש בזה כמה ספקות.

4. ואין צורך ליטול כזית: שמירת שבת כהלכתה (פרק מב הע' מח).

הרב יגאל הדאיה

כשרות החלב בפסח

שאלה

מה דינו של חלב שנחלב מפרה שאכלה חמץ בפסח?

תשובה

שאלה זו נידונה רבות בספרי השו"ת¹, היות והיא היתה מצויה מאוד בשנים עברו, כשהחלב סופק ע"י גויים שהאכילו את פרותיהם חמץ בפסח. יש מן הפוסקים שאסרו את החלב בשתיה, שהרי החלב הוא תוצרת שהופקה ע"י הזנתה של הפרה בחמץ, ואסור ליהנות מן החמץ בפסח. אמנם החמץ נתעכל במעי הפרה בטרם היה שותף בהכנת החלב, ויש מקום לומר שדינו כחמץ שרוף שאינו אסור בהנאה. אולם כיון שהחמץ נאכל ע"י הפרה במשך הפסח, הרי דינו כחמץ שנשרף לאחר זמן איסורו, שהוא אסור בהנאה². יש מן הפוסקים שאסרו דווקא חלב שנחלב בתוך יממה אחת מזמן אכילת החמץ האחרונה, מפני שבמקרה זה מסתבר שהשפעת החמץ קיימת בחלב³. ישנם פוסקים שהתירו את החלב, משום שהנאה זו מן החמץ אינה כדרך הנאתו המקובלת של החמץ⁴. ועוד, שבדרך כלל, החמץ אינו המרכיב היחיד במזונה של הפרה, ונמצא שהחלב נוצר מגורמי איסור וגורמי היתר כאחד, "וכל זה וזה גורם - מותר"⁵.

למעשה, כיום מקובל שהמשקים המשווקים חלב לחברות העומדות תחת פיקוח והשגחה רבנית, עוברים לתזונה כשרה לפסח מספר ימים קודם הפסח. כפי שנמסר לנו מהרב זאב וייטמן שליט"א (רב "תנובה"), הרפתות (שמשווקות לתנובה) משתמשות בתערובת כשרה לפסח מתאריך ד' ניסן. בעלי הרפתות מצטיידים בתעודת הכשר לחלב שהם מייצרים, ועד מוצאי פסח עוברת חוליות פיקוח מטעם תנובה לשם ביקורת על ביצוע ההנחיות שניתנו. אשר על כן, בעית כשרות החלב לפסח הצטמצמה מאד, והחלב ומוצריו המשווקים תחת השגחה הם ללא חשש.

1. עי' סיכום שיטות האחרונים בשדי חמד (כרך ז' עמ' 75 והלאה).
2. מאידך פרה שניזונה באיסורי אכילה שלא נאסרו בהנאה, חלבה מותר שהרי האיסור התעכל ואין ממשותו מצויה בחלב. ע"י תו"ס (ע"ז מט, ע"א ד"ה שאם נטע), ש"ך (יר"ד סי' ס"ק ה). ועי' ט"ז (אר"ח סי' תמה ס"ק ד) שכתב שלסוברים שחמץ הוא מהנקברים, אין ליהנות מאפרו אף אם נשרף קודם זמן איסורו.
3. פמ"ג (א"א אר"ח ס"י תמח).
4. ערוה"ש (יר"ד סי' סע"י ז). ועי' שו"ת תשובה מאהבה שהקשה דעכ"פ איסורא דרבנן איכא.
5. חוק יעקב (אר"ח סי' תמח בסופו, עפ"י ע"ז מט ע"א) משנ"ב (אר"ח סי' תמח ס"ק לג בסופו בשם ישועות יעקב. ויש שדחו טעם זה בטענה שחמץ, שאיסורו במשהו, אוסר אף שגורם היתר מצטרף עימו: פמ"ג (שם, עפ"י מג"א סי' תמה ס"ק ה). ועי' מחב"ר (יר"ד סי' ס' בסופו).

הרב עזריאל אריאל

חיוב כהן בנתינת מעשר ראשון

שאלה

האם כהן חייב בנתינת מעשר ראשון ללוי?

תשובה

ישנם כמה שיקולים לפטור את הכהן מנתינת מעשר ראשון ללוי:

- א. הרמב"ם (הל' מעשר פ"א ה"ד) עומד על שאלה זו בפירוש, וכותב:
אין מוציאין המעשר מיד הכהנים, שנא': "כי תקחו מאת בני ישראל..."
ומקורו בספרי (במדבר יח כח אות סא) ובירושלמי (מע"ש פ"ה ה"ג). וכן דעת ספר
החינוך (מצוה שצה בסופה). וכך פסק בשו"ע (יר"ד סי' שלא סעי' סח-סט).
ב. שיקול נוסף לפטור כהנים מנתינת מעשר ראשון ללויים הוא **תקנת עזרא**.
וכך מפורש ברמב"ם (מעשר פ"א ה"ד):
ועזרא קנס את הלויים בזמנו שלא יתנו להן מעשר ראשון אלא ינתן
לכהנים, לפי שלא עלו עמו לירושלים.
וכתבו הנ"כ (מהר"י קורקוס, רדב"ז וכס"מ שם) שגם בזה"ז, מי שנותן מעשר לכהן
- יצא ידי חובתו. וכן דעת הרמ"א (יר"ד סי' שלא סעי' יט בהג"ה). ומכאן שאין
הכהן צריך לתת ללוי.

ג. לעומת זאת כתב רש"י (קידושין נח ע"ב ד"ה ה"ג):

שאף מעשר ראשון - לכהנים, מדקנסינהו עזרא ללויים.

ומשמע מדבריו, שאלמלא תקנת עזרא היה הכהן חייב לתת את המעשר
הראשון שלו ללוי. ובשער המלך (מעשר פ"א ה"ד) מוסיף שכן היא דעת
הריטב"א (קידושין שם). וכן דייק בס' עשר תעשר (הל' קלד) מדברי הסמ"ג (מצוה
קלה).

ד. ההלכה למעשה היא כדעת הרמב"ם, וכ"כ: ערוה"ש (סי' צב סעי' ח-ט); מלבי"ם
(במדבר יח כח אות סא); המעשר והתרומה (פרק א סעי' כח). לעומת זאת, בספר
עשר תעשר (הל' קלד) ובכרם ציון (אוצר התרומות, הלכות פסוקות פרק לט סעי' יב)
הביאו את המחלוקת ללא הכרעה.

ה. בשער המלך (מעשר פ"א ה"ד בסופה) כתב שאם כהן קנה פירות מישראל לאחר
שנגמרה מלאכתם - כבר חלה עליהם מצוות הנתינה ללוי, ואף הכהן חייב
בזה. ולא אמרו שפטור מנתינה אלא כשיגדל וגמר את המלאכה בעצמו. אך
המנ"ח (מצוה שצה ס"ק יא) מסיק שלדעת הרמב"ם הכהן פטור מנתינה בכל
מקרה.

מסקנה

למעשה, דעת רוב הפוסקים היא שכהן אינו צריך לתת את המעשר ללוי, הן
מעיקר דין תורה והן מכוח תקנת עזרא. ואף אילו היה מקום לחשוש לדעה
המחייבת כהן בנתינה - הרי מאחר שיש ספק - המוציא מחבירו עליו הראיה.

ד"ר אליקום ברמן

מעבדה למחלות עופות אזור ירושלים

ת.ד. 299 בית שמש 99000

טל'. 02-9918082 פקס. 02-9915658

נתינת נבלות לעובדים זרים

ל' תשרי תשנ"ו

לכבוד,

הרב יעקב אפשטיין,

מכון התורה והארץ,

כפר דרום,

ד.ג. חוף עזה.

כבוד הרב,

קראתי בעיון את מאמך ב"אמונת עתיד" (גליון 5): "נתינת נבלות לעובדים זרים", וברצוני לתקן את השורה האחרונה. אתה כותב: "מותר לתת את הנבילות לעובדים ממושבים אחרים". ואכן יכול להיות שאין איסור של "לא תחנם", אבל בוודאי יש כאן איסור של גרימת נזק. העברת פגרי עופות מתים ממשק למשק וממושב אחד לשני היא גורם חשוב בהעברת מחלות, ונתינת היתר למנהג זה, תגרום נזקים למשקים האלו וגם לענף כולו*.

בכרכה,

ד"ר אליקום ברמן

מנהל

* בתקנות רישוי עסקים (תנאים לרישוי משקי עופות ולולים) התשמ"א - (1981) כתוב בסעיף 12:

כל פגרי העופות ממשק העופות יסולקו בבור רקב או משרפה שהותקנו במשק, או למקום אחר שאישר המנהל, או ע"י הובלתם למפעל פסדים, בהתאם לקביעת המנהל.

גם כאן, לפי הסעיף המפורש בחוק, סיבת התקנה היא למנוע נזקים למשקים אחרים ולענף כולו.

גדעון נאור

"החרקים והאדם" (תכנית חינוכית למיגזר החילוני)

א. הקדמה

המדרשה שמטרתה היא הנחלת ערכים יהודיים, ערכים הנוגעים לחקלאות בארץ מנסה לפרוץ אפיק חינוכי חדש. מאחר שב"ה המדרשה פועלת במרץ במגזר החינוך הדתי וזוכה לתגובות חמות מהשטח, חשבנו כיצד ניתן להנחיל ערכים הקשורים בנושאים בהם אנו עוסקים לכלל הציבור בארץ.

מכיון שהמדרשה עוסקת בהגברת המודעות לבעיות ולפתרונות של החרקים במזון, ונצבר מידע כללי רב בנוגע לחרקים בכלל ומניעת המצאותם באוכל בפרט, ראינו לנכון לפתח מערך חינוכי המתייחס לכך. אלא שכדי להקים את מערך הפעילות היה צורך למצא את המכנים המשותפים הרחבים ביותר בכדי לענות על הצרכים החינוכיים של כלל הציבור. כמובן תוך כדי שימת דגש על ההסתכלות על התכנים שבהם אנו עוסקים כמדרשה עם ערכים יהודיים.

בציבור הרחב הולכת וגוברת המודעות של "איכות הסביבה" מחד וה"התקדמות הטכנולוגית" מאידך. הסתירה הבלתי נמנעת בין שתי מגמות אלו מולידה את הצורך החינוכי להתמודד עם סתירה זו ולהציב גבולות והגדרות לכל מגמה.

כאשר אנו עוסקים בהתקדמות השיטות האגרוטכניות של החקלאות, ההתמודדות עם הסתירה הזו חייבת לבא בחשבון. השימוש בדשנים חדשניים המבוססים על חומרים כימיים או אורגניים, בכמויות ובריכוזים שאינם מתאימים לסביבה הטבעית, גורמים לפגיעה בתכונות הקרקע הטבעיים לאיזור ולפגיעה במי התהום שמתחת לקרקע זו.

גם החומרים המיועדים להגנת הצומח פוגעים, לעיתים באופן אנוש, בטבע שבסביבתנו. גם בפגיעה במי התהום ובהרעלה עקיפה של האדם עצמו, וגם בהרעלת חיות וצמחים שהפגיעה בהם הורסת את האיזון שבעולם הטבע.

ב. ערכים יהודיים בשמירת הטבע

המדרשה מתמודדת עם העניין הזה תוך שימת דגש לתכנים היהודיים המסתתרים בצורך החינוכי של חשיבות שמירת הטבע:

1. ההשגחה הא-להית המתגלית בטבע - האדם אינו "בעל הבית" בלעדי על העולם, אם האדם מתבונן בטבע ולומד את הדקויות והאיזון המופלא הוא חייב להגיע למסקנה שיש השגחה עליונה על מערכת מורכבת ומדויקת כזו. מתוך כך הוא מרגיש שהוא מחויב לסמכות זו, הן באופן מעשי יום יומי - בשמירה על עולם זה, והן באופן רגשי של הכרת טובה על העולם היפה והמסודר בו אנו חיים. דוגמא טובה ליסוד זה נוכל למצא באגדה על דוד

המלך שהסתכל בעכביש ובצירעה ולא מצא בהם תועלת נראית לעין ואפילו מצא בהם חסרון העכביש טוה ללא תכלית והצירעה אוכלת דבש. אך מאוחר יותר הם "עזרו" לו להתחמק ממרדפו של שאול, וזאת דוקא ע"י התכונות ה"מיותרות" של חרקים אלו.

2. **רכישת מידת הענוה** - הנוחיות והרצונות של האדם כשאינם מתאימים ומשתלבים בסדרי הטבע שנקבעו מראש עלולות, בסופו של דבר, לפגוע באדם עצמו. אך מכיון שהאדם אינו יודע (ומסתבר שאף פעם לא ידע) את כל רזי הטבע, אורחות החיים של הפרטים בטבע, והיחסים המורכבים והעדינים של פרטים אלו, עליו להזהר כאשר הוא בא לשנות ולפתח. דבר זה מלמד את האדם את מידת הענוה המאזנת את מעשיו של האדם ומדריכה אותם. בנוגע לכך לימדונו חז"ל מדוע נברא האדם אחרון, בכדי שאם יתגאה האדם, יאמרו לו - "יתוש קדמך". והיתוש בעצם מסמל את כל התופעות הקטנות והעדינות המצויות בטבע שלכאורה אין להם חשיבות. עם זאת, הם נתונים שהאדם חייב להתחשב בהם במערכת חייו ופעולותיו.

ג. הצעה ליישום במערך חינוכי

כאשר אנו באים להחדיר ערכים אלו יש לתקוף את הסוגיה מזוויות שונות עם דגשים מסוימים הנוגעים לערכים היהודיים שהזכרנו. לכן המערך בנוי בצורת חלקים בעלי נושאים שונים כאשר כל נושא מדגיש פן מסוים.

1. היופי שבחיי החרקים - הם נסתרים מעינינו ואף אורחות חייהם נסתרות. מיני החרקים הם רבים מאד ושונים מאד זה מזה.

2. הערכים שאנו יכולים ללמוד מהחרקים ומארחות חייהם (מהמקורות היהודיים) - "לך אל הנמלה עצל" - כלל הציבור כיחידה אורגנית אחת, תרומה למען הכלל, נאמנות, חריצות, ראית הנולד וכו'. "יתוש קדמך". "טיטוס והיתוש" - ההשגחה האלקית בעולם וחוסר האונים של האדם מול "איתני" הטבע.

3. התועלת שמביאים החרקים לאדם: תעשיות המשי והדבש, האבקת הפרחים.

4. הנזקים שמביאים החרקים לאדם - המחלות שמעבירים, הפגיעה במזוננו - בשדה, במחסן ובתוך הבית.

5. התמודדות האדם מול החרקים המזיקים לו - הריסוסים, מלכודות ואויבים טבעיים.

6. השיקולים שצריך האדם להביא בחשבון - הנזקים לאדם ולטבע, מציאת אמצעים חילופיים של לוחמה ביולוגית או מכנית (רשתות, מלכודות וכדומה).

מעבר לכל ערכים אלו אנו מקוים שע"י פעילות זו נצליח לאחד ולקשר בין הזרמים השונים בחינוך בארץ ולהביא להכרה שתכנים ערכיים רבים מאחדים ביננו ויש לנו כר נרחב לעשייה משותפת בחינוך בפרט ובכל שטחי החיים בכלל.

מעבדת מכון התורה והארץ

איך לנקות כרוב מחרקים?

הכרוב הוא אחד הירקות הנגועים ביותר בחרקים. במעבדה הצטבר נסיון רב בבדיקת כרוב (לבן ואדום). ולאחר קבלת התשובות על השאלות ההלכתיות יהיה אפשר לתת הנחיות מעשיות. להלן מסקנות המחקר:

א. הנגיעות: בכרוב נמצאים בעיקר תריפסים וזחלי תריפס. התריפס הוא חרק בצורה של "מקל" קטן בצבע שחור-חום, באורך של כ-1 מ"מ וברוחב של כ-0.2 מ"מ. זחל התריפס הוא קטן יותר בצבע בז', והוא דומה הרבה יותר לצבע של העלה. לפעמים אפשר לראות סימני נגיעות, שהם כתמים שחורים קטנים המופיעים בריכוזים על גבי הכרוב ו"צלקות" בולטות בצבע לבן-צהוב. ישנם סימנים נוספים שנדרש נסיון כדי להבחין בהם.

הכרוב האדום קל יותר לבדיקה. על הרקע הכהה של העלים, התריפסים נראים בהירים, ולכן קל לזהות אותם. צריך לשים לב לכך שלפעמים יש שם אקריות. האקריות הן עכבישים קטנים מאד. הם נראים כמו נקודה קטנה, ומזהים אותם רק ע"י התנועה שלהם על גבי העלה.

הנגיעות בכרוב קיימת בכל עונות השנה. גם בחודשי החורף הקרים ניתן לראות נגיעות ברוב ראשי הכרוב. ההבדל בין העונות מתבטא בעיקר במספר החרקים בכל ראש ובעומק החדירה.

ב. הבדיקה: מהנסיון שהצטבר במעבדה התברר שהדרך היעילה ביותר היא בדיקה תחת (או מול) מגורת שולחן (עדיף מגורת פלורוסנטית, שאינה מסנוורת). חשוב להדגיש שקשה לזהות את זחלי התריפס ללא נסיון.

ג. עומק החדירה: עומק החדירה של החרקים משתנה מעונה לעונה ומכרוב לכרוב. ככלל, רוב הכרובים נגועים לפחות עד שיכבה 4, וחלק ניכר מהם נגוע עד שיכבה 7. (כבר פירטנו את הנושא הזה בחוברת הקודמת, ושם עמדנו על כך שמצאנו שעומק החדירה גדול יותר דווקא בכרוב האדום. כמו כן התברר שבכרובים צפופים ומוצקים עומק החדירה קטן יותר). לעיתים רחוקות מוצאים נגיעות באיזור הלב של הכרוב, למרות שיש סביבו מספר גדול של שכבות נקיות לגמרי.

מניתוחים סטטיסטיים של תוצאות הבדיקה התגלה דבר מעניין: בכרוב הלבן מצאנו 63 ראשי כרוב שבהם נמצאו 2 שכבות רצופות נקיות (שכבות 4-5). רק ב-3 מהם מצאנו נגיעות בעלה פנימי יותר. לאחר מכן אותרו 42 ראשי כרוב שבהם נמצאו 3 שכבות נקיות ברציפות. רק ב-1 מהם מצאנו נגיעות בעלה פנימי יותר. לעומת זאת, בכרוב האדום, גם כשמצאנו 2 שכבות נקיות (4-5) וגם כשמצאנו 3 שכבות נקיות - לא נמצאה נגיעות בעלים היותר פנימיים.

ד. השטיפה: בניגוד לחרקים המצויים בחסה, החרקים הנמצאים בכרוב לא מושפעים ע"י מי-חומץ, מלח או סבון. להשריה במי מלח (כף מלח בליטר מים) יש אפקט אחר: התמיסה מרככת את העלה ומיישרת את הקפלים, וע"י כך השטיפה שלו היא הרבה יותר יעילה. הדרך הזאת יכולה להיות מתאימה

בכרוב המיועד לבישול. ניתן להשיג אפקט דומה על ידי בישול לזמן קצר, עד שהעלה מתרכך.

מכיון שהתריפסים וזחלי התריפס אינם נדבקים לעלים, הם יורדים בזרם מים חזק הנוגע בהם. צריך רק לתת את הדעת על כך שיש לאותם חרקים נטיה להתרכז יותר בתוך הקפלים ושם הם מוגנים יותר מזרם המים. לכן, כדי שהשטיפה תהיה יעילה, צריך להקפיד מאד על כך שזרם המים יגיע לכל מקום. שפשוף קל (או "ליטוף") של העלה ביד תוך כדי השטיפה מגביר את היעילות של הניקוי.

ה. **מסקנות:** מכל האמור יוצא שאם ננקוט את הפעולות הבאות נגיע למצב שבו הסבירות להימצאות של חרקים בכרוב היא נמוכה מאד:

1. להסיר את שלוש השכבות החיצוניות ולזרוק אותן ללא בדיקה (שיכבה = זוג עלים המקיף את הכרוב משני הצדדים).
2. את שלוש השכבות הבאות אפשר לבדוק בצורה יסודית ולראות אם יש בהם חרקים או סימני חרקים. אם מוצאים חרקים באחת השכבות, בודקים שיכבה נוספת עד שמגיעים למצב של 2 או 3 שכבות רצופות הן נקיות.
3. לשטוף תחת זרם מים חזק את העלים שנבדקו ועוד מספר שכבות נוספות, תוך הקפדה שהזרם יגיע לכל הקפלים.
4. לאחר טיפול זה, ישנה סבירות נמוכה מאד להימצאות חרקים.

השאלות ההלכתיות

לאור זה נדרש לתת את דעת על השאלות הבאות מבחינה הלכתית:

1. האם חיוב הבדיקה הוא להגיע לנקיות מוחלטת או שניתן לסמוך על טיפול המועיל עפ"י רוב?
2. איך אנו מגדירים "מיעוט מצוי"? האם ניתן לדון על כל שיכבה בנפרד ולומר שבאותן שכבות שבהן הנגיעות נדירה אין חובת בדיקה, או שחיוב הבדיקה חל על כל הכרוב כיחידה אחת?
3. האם ניתן להסתמך על בדיקת שכבות חיצוניות במקום שאין וודאות שאין אחריהן נגיעות?
4. האם ניתן לסמוך על מציאת שלוש שכבות נקיות כדי להתיר את השאר מכוח "חזקה"?
הבירורים ההלכתיים יתפרסמו אי"ה בחוברת הבאה (מס' 10).

מהנעשה והנשמע במכון התורה והארץ

כנס המצוות התלויות בארץ

הרב זאב ויטמן שליט"א, ראש מחלקת הכשרות ברבנות הראשית ורבה של תנובה, הרחיב בנושא כשרות תחמיץ דגן בפסח ומשמעותו לכשרות החלב.

סיים את יום העיון מרן הראשון לציון, הרב הגאון מרדכי אליהו שליט"א שבירר מהי הגדרת המין בצמחים עפ"י ההלכה. הכרעות אלו חשובות מאד לשם קביעת עמדת ההלכה בהקשר להרכבות המתבצעות תדיר ביצור עצי פרי במשתלות ונטיעתם לאחר מכן ע"י החקלאים. לשיעורו של הראש"צ קדמה סקירה מדעית מקיפה של האגרונום מרדכי שומרון, שעמד על הפרמטרים הקיימים בהגדרת המינים השונים בהלכה ובמדע.

לאחר שיעורו המאלף ענה הראשון לציון שליט"א לשאלות הנוכחים, ובתוכן התייחס לשאלת הפלפל החריף שהתעוררה לאחרונה. הראש"צ קבע שנהגו לאכלו מאז ומעולם בארץ ישראל, ואין בו ספק ערלה מפני שהוא ירק בוודאות. כמו כן התייחס לשאלת יריעות ה"פלריג", וקבע שיריעה זו אינה חוצצת בפני שורשי עציץ נקוב המונח עליו.

אחת השאלות היתה אודות מעמדה ההלכתי של רמת הגולן, והרב פסק שהיא חלק מארץ ישראל. הראשון לציון קרא להרחבה והתעמקות בלימוד מצוות התלויות בארץ, ודיבר בשבחם של חברי מכון התורה והארץ העוסקים בהפצת תורת ארץ ישראל ומביאים לציבור הרחב את דבר ד' והלכותיו, ודואגים לכך שיושבי ארץ הקודש יוכלו לאכול ירקות נקיים מחרקים ומזיקים, בטהרת הכשרות וההידור.

בט"ו בשבט נערך בישיבת בני"ע "כפר הרא"ה" יום עיון במצוות התלויות בארץ, מטעם "מכון התורה והארץ". הכנס נערך השנה בישיבת כפר הרא"ה לזכרם של הרבנים הגאונים שאול ישראלי, ומשה צבי נריה זכר צדיקים לברכה. הכנס נפתח בדברי ראש הישיבה, הרב אברהם צוקרמן שליט"א, שסקר בהרחבה את מידותיהם של הרב ישראלי והרב נריה זצ"ל, על דרכיהם המשותפות ועל המיוחדות של כל אחד.

הרב חיים דרוקמן שליט"א, ראש מרכז ישיבות בני"ע העביר שיעור על ערכם המיוחד של נטיעות בארץ ישראל. הרב עזריאל אריאל שליט"א, ממכון "התורה והארץ" ביאר את הדרך המיוחדת שהוצעה על ידי חברי מכון "התורה והארץ" לעזור בנתינת מעשר ראשון ללויים, וכן בחילול מעשר שני, דבר המקל על הרוצים לקיים מצוות הפרשת תרומות ומעשרות בהידור. הרב הגאון שאר ישוב הכהן שליט"א, רבה של העיר חיפה וראש מוסדות אריאל, באר את ההבדל בין מצוות יישוב וישיבת הארץ. לאחר סעודת הצהרים בישיבה, הובאו דברים לזכר הרבנים הגאונים ישראלי ונריה זצ"ל מפי המרא דאתרא של כפר הרא"ה, הרב אליעזר שמחה וייס שליט"א.

הרב הגאון יעקב אריאל שליט"א, רבה של העיר רמת גן ונשיא מכון התורה והארץ, באר את דינו של עציץ שגוש העפר התפורר בשעת העברה מהמשתלה לנטיעה, באלו מקרים אפשר למנות שנות ערלה משעת הגידול במשתלה ובאלו מקרים יש למנות שנות ערלה מההתחלה.

ואף על פי כן ולמרות הכל *

לזכרו של דורון שורשן הי"ד **

מקס הנחת אבן פינה בנצרים

דורון שורשן
כפר דרום ההיסטורית שנפלה
בשרשרות הצבא המצרי כאבה
את כאב השכול
אדמת דיר-אל-באלח כאבה
בשבוע זה את דורון ארץ ישראל

דורון שורשן בעל תשובה
מאנשי יישוב חבל עזה
ששב לארץ ששב לתורתו
נפל קורבן נוסף למען האידיאל הנשגב
של טוב למות בעד ארצנו

שרשיה העמוקים של ארצנו
הזדעזעה כארץ עמנו
כבת זוגו של העם עם התורה
שורשן ששורשיו בחבל ארץ נפלא זה
טבע תחת המצבה בצל התמרים

** לזכרו של דורון שורשן איש כפר דרום שנרצח
בצומת דיר אל בלח בכ"ה בטבת תשנ"ב.
נכתב ע"י מאיר שינוולד הי"ד שנהרג בפיגוע
האוטובוס בכפר - דרום בניסן תשנ"ה.

לזכרו של דורון שורשן יצא כעת לאור ספר
לילדים בשם: "דורון והטרקטורון" שנכתב ע"י
אשתו, שלה, ובהשתתפותה של עדינה אמיתי.

"שאני אכתוב את הטכס? האין זו טעות?" "על
מה אכתוב?" הרהרתי ביני לביני. "אולי על
התרוממות הרוח שאפפה אותנו למן תחילת יום
- העיון, עת הבנו מקצת ממעלתה של מצוות בנין
בית - כנסת בארץ ישראל? אולי על התרגשות
והתרחבות הלב למראה הרבים שטרחו להגיע עד
לנצרים, להשתתף עמנו בשמחת המצוה? ויתכן
שכדאי לספר על הנאומים ודברי התורה שנאמרו
לפני יציקת - האבן? או אולי על האבן עצמה,
אבן בודדה, יצוקה בתוך החול, לידה שלט "כאן
יבנה..." אבן שנאמר עליה "האבן הראשה,
תשואות חן חן לה" (הפסוק שבסוף הפטרת שבת
חנוכה, הוזכר ע"י הרב קמינצקי). ושמה יש
להדגיש את הצד הארגוני, או הטכני, או
האסתטי, או המוסיקלי, או הבטחוני, את
טרחתם והצלחתם של הגורמים העוסקים
בצרכי ציבור באמונה? ומה עם ההיבט
התקשורתי? הן יתכן שהקורא ימצא ענין דוקא
בידיעה שנודעה לנו, שאלמלא נערכה באותן
שעות הצבעת אי אמון בכנסת, זוכים היינו
לשידור ישיר מנצרים בערוץ הראשון (!).
ומי יודע? יתכן שדוקא תחושותי האישיות הן הן
הדברים שיש לכתוב אודותם, בחינת "דברים
היוצאים מן הלב - נכנסים אל הלב". אם כן -
יהא עלי לספר, שבילדותי, בקראי ספרי גבורה
על ראשי הציונות, אנשי חזון אומץ ומעש,
התפעלתי מהם. והנה עתה נפלה בחלקי הזכות
הנעימה להכיר מקרוב ולחיות במחיצתם של
אנשים מאותו סוג!
לבסוף החלטתי לצטט מדברי הרב דרוקמן:
"שנוכה לראות בבניינו של מקדש - מעט אצלנו,
ובבנין בית - המקדש במהרה בימינו". אמן!
רמי שריד, נצרים

* מתוך "עלון הגוש", שבט תשנ"ו.

הפרשת תרומות ומעשרות במערכת הציבורית

בעיות ופתרונות

מאת: הרב עזריאל אריאל, מכון התורה והארץ.

בהשתתפות: הרב שמעון בירן הי"ד,
הרב יהודה הלוי עמיחי,
הרב יואל פרידמן.

מה תוכל למצוא בחוברת?

- * דיון מקיף בכל הבעיות שנמצאו בהפרשת תרומות ומעשרות במערכות הציבוריות: שטחים חקלאיים, בתי אריזה, מפעלי תעשייה, שווקים וחנויות. לכל השאלות הללו השלכות רבות גם לאדם הפרטי, והמפריש תרו"מ בביתו.
- * הדרכה מעשית לקביעת סדרי הפרשה במקומות שונים, לפי סדר הפעולות.
- * נוסח פשוט ושוה לכל נפש, להפרשת תרומות ומעשרות בבית.
- * דוגמאות לסדרי הפרשה במפעלים שונים.
- * סדר הפרשה מראש לאורח ולערב שבת.
- * סדר הפרשה מראש לגינת הבית.

תוכן החוברת

סמכות להפרשה: בעלות, שליחות, מינוי השליח.
חובת ההפרשה: מכירת טבל, גמר המלאכה.
פטור וחיוב: סוגי פטור וחיוב, פטור וחיוב בגוי, פטור וחיוב באיזורים שונים, תערובות פטור וחיוב, מכשול לקונים.
המעשר והתרומה: הפרשת התרומה, הפרשה מן המוקף, התנהגות בתרומה, המעשרות.
סדרי ההפרשה: הפרשה מראש, ברירה, כמות חסרה, סדר ההפרשה, שנות המעשר.
הנחיות מעשיות: תקציר מעשי, נספחים, דוגמאות לסדרי הפרשה.

192 עמודים

המחיר - 15 שקלים

+ דמי משלוח